

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Att leva med skammen

En kvalitativ studie om upplevelser av sexuella övergrepp

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för socialt arbete

SQ4562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp

Kandidatnivå

Höstterminen 2016

Författare: Carina Blidberg & Johanna Börjes-Andersson

Handledare: Mari Brännvall

Abstract

Titel: Att leva med skammen – En kvalitativ studie om upplevelser av sexuella övergrepp.

Författare: Carina Blidberg & Johanna Börjes-Andersson

Nyckelord: Upplevelser av sexuella övergrepp, känslor, makt, självbiografier.

Denna uppsats belyser upplevelser av sexuella övergrepp i uppväxten ur ett retroperspektiv. Studiens syfte är att lyfta upplevelser av sexuella övergrepp och bidra till att tabu kring ämnet minskar. Vårt urval har bestått av flickor som utsatts för sexuella övergrepp under sin uppväxt av sin far, styvfar eller adoptivfar, som har skrivit om sina upplevelser i en självbiografi. Den metod vi använt oss av är en kvalitativ tematisk analys som baserats på självbiografierna.

Studiens resultat är främst att upplevelser av att utsättas för sexuella övergrepp är komplexa och unika. Vår analys visar på att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp kan präglas av mångbottnade känslor, samt att omgivningens inverkan både kan fungera positivt och negativt. Kvinnornas handlingsstrategier har vi sett ligger nära sammankopplade med konsekvenserna de fått som en följd av de sexuella övergrepp de utsatts för.

Innehållsförteckning

Förord	4
1. Inledning	5
1.1 Problemformulering	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Relevans för socialt arbete	6
1.4 Förförståelse	7
1.5 Begreppsförklaring	7
2. Bakgrund	9
2.1 Definition	9
2.2 Förekomst	10
3. Tidigare forskning	12
3.1 Samhällsdiskursen kring sexuella övergrepp.....	12
3.2 Att berätta eller inte berätta	13
3.3 Negativa konsekvenser	14
3.4 Förövarens strategier för rättfärdigande och normalisering av övergreppen.....	15
4. Metod	17
4.1 Vetenskaplig utgångspunkt.....	17
4.1.1 Hermeneutik.....	17
4.1.2 Pragmatism	17
4.2 Kvalitativ metod.....	18
4.2.1 Induktiv ansats	18
4.3 Material och avgränsningar.....	18
4.4 Analysmetod	19
4.5 Etiska överväganden.....	20
4.6 Reliabilitet och validitet.....	22
5. Teori	25
5.1 Social konstruktionism	25
5.2 Feministisk teori.....	25
5.3 Makt	26
5.4 Emotionssociologi.....	27
5.5 Skam.....	28
5.6 Emotionella och traumatiska band	28
5.7 Coping och copingstrategier	28

6. Resultat och analys	30
6.1 Multipla känslor.....	30
6.1.1 Motstridiga känslor	32
6.1.2 Skam	35
6.2 Omgivningens inverkan	38
6.2.1 Omgivningens negativa inverkan	38
6.2.2 Social gemenskap och socialt stöd.....	41
6.3 Handlingsstrategier	42
6.3.1 Flickornas copingstrategier	43
6.3.2 Fädernas strategier	46
6.4 Konsekvenser av sexuella övergrepp	49
6.4.1 Alkoholkonsumtion och arbete som undvikande copingstrategi.....	51
6.4.2 Destruktivt förhållande mellan sex och kärlek	51
6.4.3 Depression	53
7. Diskussion	55
7.1 Summering av och diskussion kring resultat	55
7.2 Andra riktningar och tankar	59
7.3 Slutord.....	60
8. Referenslista	62

Förord

Inledningsvis vill rikta ett tack till vår handledare Mari Brännvall. Ditt engagemang och din kreativitet har i allra högsta grad bidragit till att vi kunnat skriva denna uppsats. Vi har kunnat arbeta målmedvetet och kreativt tack vare din vägledning.

Vi vill också tacka varandra för det gedigna arbete vi tillsammans lagt ner och för att vi båda axlat arbetsbördan det inneburit att skriva denna uppsats.

1. Inledning

1.1 Problemformulering

FN:s barnkonvention innehåller 54 artiklar med bestämmelser om mänskliga rättigheter för barn. Bestämmelse nummer 34 lyder: “Varje barn har rätt att skyddas mot sexuella övergrepp och mot att utnyttjas i prostitution och pornografi” (Unicef 2009). Trots barnkonventionens tydliga bestämmelser är sexuella övergrepp någonting som förekommer.

Sexuella övergrepp mot barn är numera ett erkänt socialt problem och en majoritet tar aktivt avstånd från det. Det är dessutom ett brott. Trots detta utsätts många barn i Sverige och världen över för sexuella övergrepp av en förälder eller annan vuxen. Få barn som varit med om sexuella övergrepp under uppväxten berättar om sina upplevelser och mörkertalet beräknas vara stort (Rädda barnen 2015).

Sexuella övergrepp har de senaste åren uppmärksammats mer i media, både i tidningar och genom självbiografier skrivna av personer som varit utsatta för sexuella övergrepp. En av dem är Patrik Sjöberg som givit ut sin bok *Det du inte såg* (Sjöberg & Lutteman 2011). Inom media har tidningen Metro lyft ämnet genom sitt tema “Efter övergreppet” där mer eller mindre kända personer talar ut om sina upplevelser av sexuella övergrepp. (Demirian & Amram 2016). Trots detta upplever vi att det finns ett stort tabu kring ämnet.

1.2 Syfte och frågeställningar

Denna studies syfte är att belysa upplevelser av sexuella övergrepp i ett retroperspektiv. Som redogjorts för i problemformuleringen ovan upplever vi att sexuella övergrepp är ett tabubelagt ämne, och genom att lyfta upplevelser av sexuella övergrepp ämnar vi motverka detta tabu. Vår förhoppning är även att denna studie ska kunna bidra med kunskap om upplevelser av att utsättas för sexuella övergrepp under uppväxten och dess konsekvenser, samt att lyfta upp och främja ett öppet samtalsklimat kring ämnet.

Detta kommer vi göra genom att läsa tre självbiografier skrivna av kvinnor som under sin uppväxt blivit utsatta för sexuella övergrepp av sin far, styvfar eller

adoptivfar, samt analysera hur kvinnorna beskriver sina upplevelser och konsekvenserna av dessa.

Vi ämnar besvara följande frågeställningar:

- Vilka känslor kopplade till erfarenheten av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp beskriver flickorna/kvinnorna och hur kan de förstås?
- Vilken betydelse har omgivningen för flickorna/kvinnorna och hur påverkar den deras upplevelser?
- På vilket sätt påverkas flickorna/kvinnorna av sina upplevelser efter att övergreppen upphört?
- På vilket sätt hanterar flickorna/kvinnorna övergreppen?

1.3 Relevans för socialt arbete

Vår studies syfte är att lyfta ämnet sexuella övergrepp och inte minst att skapa en förståelse för hur dessa övergrepp upplevs. Vi anser att den har relevans för det sociala arbetsfältet då många personer som jobbar inom socialt arbete kommer i kontakt med personer som antingen har varit eller är utsatta för sexuella övergrepp, både barn och vuxna. Att känna till vad som karaktäriserar barns upplevelser och ha en förståelse för vilka känslor och beteenden som kan vara kopplade till sexuella övergrepp är viktigt för att socialarbetare ska kunna fånga upp och bemöta barn och vuxna som utsätts eller har blivit utsatta. Även att ha kunskap om vilka negativa konsekvenser sexuella övergrepp kan få är grundläggande för socialarbetare inom flera olika fält, särskilt då vi vet att psykisk ohälsa kan vara en följd av att ha blivit utsatt, något som förekommer i flera andra områden, till exempel inom missbruksområdet.

Att socialarbetare har kunskap om sexuella övergrepp menar vi också är av vikt då detta kan bidra till att motverka tabu kring ämnet. Detta på så sätt att ett öppet samtalsklimat kan främjas i och med att professionella har kunskap om sexuella övergrepp och därmed möjlighet att lyfta och tala om ämnet.

Vikten av att ha kunskap om sexuella övergrepp mot barn som socialarbetare kan även kopplas samman till det som återfinns i lagen. I Socialtjänstlagen 5 kapitel finns särskilda bestämmelser för vissa grupper där barn och unga är en av dessa grupper. Enligt 5 kap 1 § ska socialnämnden verka för att barn och unga

växer upp under trygga och goda förhållanden (Lag 2015:982). Detta preciseras ytterligare i Föräldrabalkens 6 kapitel där allmänna bestämmelsen återfinns i 6 kap 1 §. Bestämmelsen uttrycker att barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran samt att barn ska behandlas med hänsyn till sin person och får ej utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling (Lag 1983:47). Utifrån dessa lagrum menar vi att det är av yttersta vikt att professionella inom socialt arbete har kunskap om barns upplevelser av sexuella övergrepp för att på så sätt kunna minimera risken för att barn far illa.

1.4 Förförståelse

Under de fem terminer vi läst på socionomprogrammet har vi behandlat ett flertal intressanta ämnen varav sexuella övergrepp är ett av dem. Vår förförståelse kring ämnet grundar sig bland annat i två temaföreläsningar med sexuella övergrepp i fokus.

Vi har också upplevt att sexuella övergrepp fått mer plats i media, inte minst genom Metros utgivna fokusnummer "Efter övergreppen" (Demirian & Amram 2016), vilket bidragit till att vi intresserat oss ytterligare för detta ämne som vi upplever vara mycket skamfyllt och undanskyfflat. Då vi anser att sexuella övergrepp mot barn är något som fortsatt måste uppmärksammas vill vi bidra genom att skriva denna uppsats.

1.5 Begreppsförklaring

Vår studie utgår från ett *retroperspektiv*, det vill säga det är en återblickande studie. Detta då vi undersöker något som skett tidigare i livet, alltså innan självbiografierna skrevs. Detta gör att vi kommer att benämna kvinnorna som flickor i situationer som sker i nära anslutning till övergreppen, medan när vi talar om situationer som kvinnorna beskriver utspelar sig i vuxen ålder benämner vi dem som kvinnor. I situationer som ligger över tid eller då åldern är oklar skriver vi flickorna/kvinnorna.

I studien kommer vi genomgående att benämna personen som utsätter flickan för övergreppen som *pappa*, *fader* eller *förövare*, och vi kommer inte lägga någon vikt vid huruvida fadern är biologisk eller ej.

Vi utgår från *upplevelser* av sexuella övergrepp. Med upplevelser menar vi allt som har en koppling till de sexuella övergreppen, exempelvis känslor och konsekvenser, både i direkt anslutning till övergreppen men också senare i livet.

2. Bakgrund

2.1 Definition

Widerberg (2007:455) belyser att begreppet incest tidigare använts för att tala om sexuella relationer inom familjen. Nu används istället sexuella övergrepp då det är ett mer adekvat begrepp med tanke på den dominans- och tillitsrelation den pågår inom och att det är just ett övergrepp. Vi väljer därför att använda begreppet sexuella övergrepp och inte incest i vår studie.

Sexuella övergrepp kan vara svårdefinierade och innefatta en mängd handlingar. Aktuell lagstiftning delar upp sexualbrott mot barn i tre paragrafer; våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn samt sexuellt övergrepp mot barn. Våldtäkt mot barn är det grövsta brottet och det innebär att gärningsmannen haft samlag med barnet (person under 15 år) eller genomfört annan sexuell handling där kränkningens grad gör det jämförbart med samlag. Sexuellt utnyttjande av barn innebär att brottet är av mindre allvarlig karaktär än våldtäkt. Genomför gärningsmannen en annan sexuell handling än det som avses i de tidigare paragraferna döms hen för sexuellt övergrepp mot barn (Lag 2013:365; Lag 2005:90).

Rädda barnens definition av sexuella övergrepp är något vidare än lagstiftningens:

Sexuella övergrepp mot barn innefattar alla former av sexuella handlingar som ett barn utsätts för av en annan person. Sexuella övergrepp kännetecknas av att utnyttja ett barns beroendeställning eller utsätta barnet för handlingar som det inte kan förstå eller är moget för.

[...] Sexuella övergrepp mot barn kan vara både fysiska och icke fysiska. Fysiska övergrepp kan till exempel vara beröring av barnets privata kroppsdelar, att barnet tvingas ta på en annan persons könsorgan eller olika former av samlag. Icke-fysiska övergrepp kan vara att barnet tvingas till att titta på ett könsorgan eller visa sin egen kropp, att tala till barnet på ett sexuellt utstuderat sätt, att smygtitta på barnet när det badar eller klär av sig, att tvinga barnet att titta på pornografiska filmer, bilder eller

böcker, att exploatera barnet genom att dokumentera de sexuella övergreppen barnet utsätts för eller prostitution (Rädda barnen 2015).

Socialstyrelsens definition av sexuella övergrepp är även den vidare än lagstiftningens:

Sexuella övergrepp mot barn innefattar alla former av sexuella handlingar som påtvingas ett barn av en annan person. Det innebär att personen utnyttjar barnets beroendeställning, att handlingen utgår från den personens behov, att handlingen kränker barnets integritet, att handlingen sker mot barnets vilja eller är en handling som barnet inte kan förstå och inte är moget för. Många olika handlingar ryms inom begreppet sexuella övergrepp – verbala sexuella anspelningar, att någon blottar sig inför barnet, att titta på pornografisk film tillsammans med barnet, sexuellt betonade smekningar och fullbordade samlag (Socialstyrelsen 2016).

Vårt användande av begreppet sexuella övergrepp i denna studie utgår från definitionen av sexuella övergrepp där alla sorters sexuella kränkningar och övergrepp ingår. Vi ser det alltså, likt Rädda barnen och Socialstyrelsen, som ett paraplybegrepp där alla sexuella handlingar mot barn innefattas.

2.2 Förekomst

Enligt en nationell studie gjord av Allmänna barnhuset (Landberg et al. 2015) har ett av fem barn i Sverige, det vill säga cirka 20 procent, någon gång varit utsatta för sexuella övergrepp. Barnen som ingick i studien har tillfrågats ifall “någon blottat sig för dem, om de övertalats, pressats eller tvingats till att onanera åt någon, ha sex med någon eller om någon annan försökt klä av dem eller tagit på deras könsdelar fast de inte ville” (ibid.).

Rädda barnen (2015) menar att de allra flesta fall av sexuella övergrepp aldrig anmäls och att mörkertalet är stort. De flesta sexuella övergrepp sker i hemmet och förövaren är ofta en familjemedlem vilket också kan vara en orsak till att få fall anmäls. Enligt Kreyberg Normann (1995:31) har tidigare undersökningar visat att förövaren ofta är barnens biologiska fader, styvfader eller moderns

pojkvän/sambo. Endast cirka tio procent av alla sexuella övergrepp som sker kommer till myndigheters kännedom (Rädda barnen 2015.).

Carlsson (2009:19) belyser att sexuella övergrepp pågår i alla samhällsklasser och att dess omfattning är oberoende av etnicitet men att det finns en tydlig avgränsning vad gäller kön, det vill säga att våldet är könat. De som utsätts för sexuella övergrepp är i högre grad flickor än pojkar; det är två till fem gånger vanligare att flickor utsätts. Dessutom är förövaren i 98 % av fallen en man.

3. Tidigare forskning

Detta kapitel presenterar tidigare forskning inom området sexuella övergrepp mot barn. Kapitlet har delats in i olika avsnitt där vi kommer att redogöra för tidigare forskning på relevanta områden som på ett eller annat sätt är förknippat med upplevelser av sexuella övergrepp. I det första avsnittet belyser vi samhällsdiskursen kring sexuella övergrepp, och i avsnittet därefter berör vi den del av upplevelsen som är kopplad till att tala om sexuella övergrepp eller att tala om dem. Detta anser vi vara relevant då all kunskap vi har om upplevelser föregåtts av ett avslöjande, samt att både att leva i tystnad och att avslöja vad man varit med om är en del av att vara utsatt för sexuella övergrepp. Nästa avsnitt tar upp negativa konsekvenser, där vi belyser de psykiska och fysiska följderna sexuella övergrepp kan medföra. I det fjärde och sista avsnittet presenterar vi hur sexuella övergrepp kan kopplas till normalisering och hur förövarens roll kan se ut i det.

3.1 Samhällsdiskursen kring sexuella övergrepp

Carlsson (2009:19-28) beskriver i sin avhandling *Avslöjandets tid* hur samhällsdiskursen kring sexuella övergrepp mot barn förändrats från mitten av 1900-talet fram tills nu. Under 1960-70-talet förespråkades sexualliberalism i Sverige, där man framhöll att sexuellt umgänge med vuxna kunde vara bra för barn och att det var sunt med sexuellt umgänge mellan generationsgränserna (ibid.). I och med feminismens uppmärksammande av våld mot kvinnor under 1970-talet förändrades sättet att se på våld i hemmet och kvinnans rättigheter. Man ansåg att sexuellt våld var ett sätt för män att kontrollera kvinnor, och detta blev en politisk fråga med slogan "Det personliga är politiskt". Trots dessa förändringar som skedde kring kvinnors sexualitet under senare halvan av 1900-talet lever restprodukter av tidigare förståelser av kvinnors och flickors moral kvar, något Carlsson (2009:24-27) menar även visar sig i nutida forskning.

Enligt Carlsson (ibid.) kan familjen och hemmet fungera som ett hinder för att de sexuella övergreppen ska upptäckas. Att den vuxne individen är skötsam och att familjen utåt sett verkar funktionell gör det svårare att misstänka sexuella övergrepp. Detta har föregåtts av tanken om att de lågt stående i samhällsstegen är

de som utför handlingar som dessa, medan de borgerliga hemmen i större utsträckning klarat sig undan utan misstankar.

Mellberg (2002:167) menar att diskursskiftet som skett från tigandets till talandets diskurs kan ha bidragit till att det blivit lättare för barn att tala om att de blivit utsatta för sexuella övergrepp. Däremot kvarstår fortfarande svårigheter att tala om och tolka sexuella övergrepp i vardagliga sociala sammanhang då den asymmetriska maktrelationen vuxen-barn emellan har stor betydelse. Det är också denna maktasymmetri som möjliggjort sexuella övergrepp från första början (ibid.).

3.2 Att berätta eller inte berätta

Ett annat område som flera studier berört är huruvida barn talar eller tigger om att man är eller har varit utsatt för sexuella övergrepp (Carlsson 2009; Sjöberg & Lindblad 2002).

Carlsson (2009) har beskrivit olika orsaker till att barn inte berättar att de är eller har varit utsatta för sexuella övergrepp. Hon menar att flera tidigare studier belyst negativa känslor som förknippas med avslöjandet. Dessa känslor kan exempelvis vara rädsla, skam och skuld. Dessutom har det visat sig att många vill visa hänsyn till förövare och föräldrar då det upplevs bringa större fara och misstro från omgivningen av att berätta i barndomen än när barnet blivit äldre, särskilt om förövaren är en släkting eller nära familjemedlem (ibid:20). Detta belyser även Nilsson och Svedin (2002:120-121), de menar att ett avslöjanden sällan sker i nära anslutning till övergreppen utan att det är vanligare att man berättar långt senare i livet. Det är dessutom ofta lättare att berätta att man är eller har varit utsatt om förövaren inte är en familjemedlem (ibid.). I "Childrens narratives of sexual abuse" belyser Jackson, Newall och Backett-Milburn (2013:330) hinder för avslöjandet och menar att ett hinder för barnen att berätta om övergreppen är rädslan för att splittra familjen och en rädsla för att övergreppen ska förvärras eller att någon annan skadas av att barnet berättar.

Sjöberg och Lindblad (2002:1391) har i sin studie tittat på faktorer som påverkar ett avslöjande av att man är eller har varit utsatt för sexuella övergrepp. De menar att relationen, det vill säga den känslomässiga kopplingen mellan förövaren och barnet, spelar roll för huruvida barnet kommer att berätta eller inte.

De belyser även att åldern är en faktor som spelar in och att yngre barn tenderar att vara tysta i högre utsträckning än äldre barn. Enligt Sjöberg och Lindblad (ibid.) kan det ha att göra med den beroendeställning barnet står i till föräldern och att graden av beroende påverkas av barnets ålder.

Julich (2005) beskriver i artikeln "Stockholm syndrome and sexual child abuse" de emotionella band som kan skapas mellan förövare och offer. Att barnet har ett behov av att bli omhändertaget och skyddat, samt dess överlevnadsvilja i kombination med viss förnekelse, gör att det söker efter goda drag hos förövaren. Det i sin tur bidrar till att barnet kan bli mycket inkännande vad gäller förövarens känslotillstånd men också att det kan ta förövarens parti och anse att det inte förtjänar bättre än att utsättas för övergrepp.

3.3 Negativa konsekvenser

Forskning visar att sexuella övergrepp får konsekvenser på såväl kort som lång sikt (Glingvall-Priftakis & Sundell 1995; Jackson, Newall & Backett-Milburn 2013).

Enligt en rapport från Socialstyrelsen (2011) vårdas 18 barn om året på sjukhus till följd av att ha varit utsatta för sexuella övergrepp. Av dessa 18 barn är 17 flickor. En femtedel av de flickor som vårdas på sjukhus under ett år vårdas för skador de fått genom sexuella övergrepp.

Flera studier lyfter frågan om psykiska följder och negativa konsekvenser förknippade med sexuella övergrepp under uppväxten. Något som är återkommande i studierna är att känslor av skuld och skam ofta infinner sig hos offren (Knudsen Inges & Haarberg Aas 1985; Rahm 2008). Carlsson (2008) menar att personer som varit utsatta för sexuella övergrepp konstrueras som dåliga, och att omgivningen tenderar tillskriva offren negativa egenskaper, såsom att de är brådmogna och lösaktiga. Denna stigmatisering bidrar till en negativ självbild som kopplas till jaget där offret kan känna låg självkänsla samt skuld och skam. Även Glingvall-Priftakis och Sundell (1995) har i FoU-rapporten 1995:21 *Sexuella övergrepp mot barn. Vad händer sen?* fokuserat på följderna av sexuella övergrepp. Enligt Glingvall-Priftakis och Sundell (1995:8) har två tredjedelar av de barn och ungdomar som innefattas i studien fått psykosociala problem till följd av sexuella övergrepp och en stor del av pojkarna förekommer i kriminalregistret.

Jackson et al. (2013:238,329) fokuserar i sin studie på barns egna upplevelser av sexuella övergrepp och dess konsekvenser. Studiens material är inhämtat från en hjälptelefon tillhörande en rådgivningscentral som barn kontaktat anonymt för att tala om att de är eller har varit utsatta för sexuella övergrepp. Det centrala som Jackson et al. (2013) lyfter i studien är att barnen talade om hur deras hälsa och välbefinnande påverkas av att de är eller har varit utsatta för sexuella övergrepp. Barnen talade om både fysiska, psykiska och sociala konsekvenser som inkluderade smärta, sexuell upphetsning, tillfredsställelse, identitetsfrågor, depression, ätstörningar, låg självkänsla och relationsproblem. Känslorna av sexuell upphetsning och tillfredsställelse visade sig leda till ett förvirrat känslotillstånd där vissa barn uttryckte att de visste att det som skedde var fel samtidigt som de tyckte om det, vilket i sin tur skapade skuldkänslor. Ett citat från studien illustrerar: "Mum is making me touch her. Last night she made me have sex with her. I am feeling very confused. I enjoyed it."

Jackson et al. (ibid:326) presenterar att de känslor som både flickor och pojkar i alla åldrar beskrev var rädsla och oro. Barnen beskrev sina upplevelser som något de skämdes över, som något smutsigt och som något förknippat med rädsla. De barn som tidigare varit utsatta för sexuella övergrepp berättade att de fortsatt upplevt rädsla, mardrömmar och flashbacks samt att de har kvarvarande traumarelaterade symtom.

Enligt Nilsson och Svedin (2002:143,149) finns samband mellan sexuella övergrepp i barndomen och den psykosociala anpassningen i vuxen ålder. Det har visat sig att personer utsatta för sexuella övergrepp i barndomen löper två till fyra gånger högre risk att på lång sikt utveckla ett antisocialt beteende, missbruk, ätstörningar, självskadebeteende, självmordstankar, sexuella problem, depression, ångest och posttraumatiskt stressyndrom. Dessutom menar Svedin (2002:76) att personer som blivit utsatta för sexuella övergrepp i barndomen är överrepresenterade inom psykiatrin.

3.4 Förövarens strategier för rättfärdigande och normalisering av övergreppen

I antologin *Makt & kön: tretton bidrag till feministisk kunskap* belyser Mellberg (1997) sexuella övergrepp mot barn utifrån ett feministiskt sociologiskt

perspektiv. Mellberg (1997:215,216) menar att för att kunna förstå det extrema måste man förstå det normala och att det saknas en tydlig gräns mellan dessa. Den otydliga gränsdragningen mellan flicka/kvinna samt laglig/olaglig pornografi bidrar till att gränsen övergrepp/inte övergrepp blir svår att dra.

Jackson et al. (2013:328) menar att vissa förövare försöker övertyga barn om att de som sker i övergreppssituationen är normalt och att det är något som alla fäder gör med sina barn. Det i sin tur är något som hjälper förövaren att kunna fortsätta utnyttja barnen genom sexuella övergrepp, ofta under lång tid.

Ett rättfärdigande av sexuella övergrepp mot barn är pornografi (Mellberg 1997:212,213). För män är det en legitim väg att gå genom att pornografin till exempel framställer kvinnor över 18 år som "mycket unga" och som att de "motvilligt utför oralsex". Därigenom rättfärdigas det att barn är offer för mäns sexualitet, det vill säga att det sker en normalisering av att män tänder på mycket unga flickor (ibid.). I de konkreta fallen av sexuella övergrepp kan det visa sig genom att förövaren uppmanar barnet att göra som flickan gjorde i den pornografiska filmen. Denna typ av filmer kan användas som ett argument för mannen att normalisera sina handlingar mot barnet.

4. Metod

För att besvara studiens frågeställningar har vi valt att använda oss av en kvalitativ metod med en induktiv ansats. Nedan följer en redogörelse för hur vårt arbete har strukturerats samt hur och varför vi valt att utföra studien på det sätt vi gjort. De rubriker vi kommer presentera är: vetenskaplig utgångspunkt där hermeneutik och pragmatism beskrivs, kvalitativ metod och induktiv ansats, material och avgränsningar, analysmetod, etiska överväganden samt reliabilitet och validitet.

4.1 Vetenskaplig utgångspunkt

I denna studie ämnar vi söka kunskap om upplevelser av att bli utsatt för sexuella övergrepp under uppväxten. Våra vetenskapliga utgångspunkter är hermeneutik och pragmatism. Vi har valt dessa då vi anser de vara lämpade för att söka kunskap om upplevelser av sexuella övergrepp. Nedan följer en kort beskrivning av dem.

4.1.1 Hermeneutik

Hermeneutik är en av våra vetenskapliga utgångspunkter. Hartman (2004:186) menar att objektet som forskaren studerar inom hermeneutiken är individens livsvärld. Denna livsvärld handlar om den mening som individen binder till sig själv och situationen. I denna studie tar vi del av kvinnornas livsvärld och livsberättelse genom att läsa självbiografier. För att kunna få en förståelse om upplevelser av sexuella övergrepp tolkar vi dessa berättelser, vilket enligt Hartman (ibid.) är fokus inom hermeneutiken. Vi baserar våra tolkningar på kvinnornas subjektiva berättelser och därigenom skapar vi en förståelse av deras livsvärld som därefter blir utgångspunkten för hur vi kan förstå kvinnornas upplevelser.

4.1.2 Pragmatism

Vår vetenskapliga utgångspunkt är även till en viss del pragmatisk. Månsson (2013:171) menar att pragmatismen har tre grundbultar där en av dem är att sökandet efter sanning kan ses som meningslös. Istället menar pragmatiker att det är nödvändigt att söka efter sanningen för individen i form av dess konkreta

upplevelser och erfarenheter. Detta är för oss direkt applicerbart då vi ämnar söka kunskap om flickornas/kvinnornas upplevelser och erfarenheter, det vill säga sanning utifrån individerna och inte en objektiv sanning.

4.2 Kvalitativ metod

Vår studie syftar till att skapa en djupare förståelse av unika upplevelser av sexuella övergrepp baserat på ett urval bestående av tre självbiografier. Vid denna typ av studie baserad på ett mindre urval och med en önskan om att förstå upplevelser av sexuella övergrepp mer djupgående lämpar sig en kvalitativ metod väl. I kvalitativa studier ligger tonvikten på djupvaliditet och icke-numerisk data (David & Sutton 2016:100). Det vill säga att vårt fokus ligger på individernas egna upplevelser av övergreppen och inte på övergreppen som sådana, alltså subjektivitet framför objektivitet. En kvalitativ metod lämpar sig bättre än en kvantitativ metod eftersom studiens syfte inte är att generalisera utan att snarare gå på djupet och öka förståelsen av kvinnornas unika upplevelser (David & Sutton 2016:83).

4.2.1 Induktiv ansats

För kvalitativ forskning lämpar sig en induktiv ansats i de flesta fall bättre än en deduktiv ansats då man oftast avser utforska ett område utan att ha en formulerad hypotes (David & Sutton 2016:83,84). En induktiv ansats innebär att forskningen är av explorativ karaktär, det vill säga att forskaren aktivt väljer att inte testa en hypotes utan istället låter empirin styra (ibid.).

Då vi valt att ha medveten öppenhet som förhållningssätt lämpar sig en induktiv ansats för denna studie, men även att vi inte på förhand vetat vilken empiri vi kommer stöta på talar för detsamma. Att på förhand formulera en hypotes blir med tanke på studiens syfte irrelevant, varför vi valt bort en deduktiv ansats.

4.3 Material och avgränsningar

Vi har begränsat vår studie genom att välja ut kriterier som självbiografierna ska uppfylla. Dessa kriterier är följande: offret ska vara en flicka, förövaren ska vara flickans far, styvfar eller adoptivfar och upplevelserna ska återberättas i en självbiografi. I valet av kriterier har vi utgått från det som enligt tidigare forskning

är det vanligast förekommande. Som vi i bakgrundsavsnittet redogjort för är det vanligast att flickor utsätts för sexuella övergrepp och att förövaren i nästintill alla fall är en man (Carlsson 2009:19), och därför har vi valt att fokusera på den konstellationen i vår studie. Denna form av urval kan även kallas för kvoturval genom att vi på förhand har utformat kriterier som självbiografierna ska uppfylla (David & Sutton 2016:197).

Vår insamlingsmetod har varit att läsa självbiografier som uppfyller ovan nämnda kriterier. Valet av insamlingsmetod lämpar sig för studiens syfte då vi genom självbiografierna kan ta del av kvinnornas egna berättelser i ett retroperspektiv. Det handlar även om möjligheten till access då sexuella övergrepp är ett känsligt ämne. Om vi istället hade valt att genomföra kvalitativa intervjuer som datainsamlingsmetod hade det kunnat innebära svårigheter att hitta informanter villiga att delta i studien.

För att hitta lämpliga självbiografier har vi sökt på webbshopar som Adlibris och Bokus där vi använt sökorden 'sexuella övergrepp' och 'självbiografier'. Vi har dessutom besökt olika bokhandlare i Göteborg för att söka efter lämpliga självbiografier. Därefter har vi genom att läsa beskrivningar av böcker och utifrån våra urvalskriterier valt ut självbiografier som lämpat sig väl för studiens syfte och frågeställningar.

Sexuella övergrepp är, som tidigare nämnts, ett brett begrepp där en rad handlingar innefattas. Vår studie om sexuella övergrepp skulle kunna breddas ytterligare men för att underlätta vårt arbete och med hänsyn till uppsatsens omfattning har vi valt att avgränsa oss. Detta innebär att personer som blivit utsatta för sexuella övergrepp i vuxen ålder som är av annat kön eller vars gärningsman är kvinna eller utomstående exkluderas ur denna studie. Urvalet har vi alltså valt att avgränsa, medan vi valt att inkludera alla former av sexuella övergrepp.

4.4 Analysmetod

Vi har i denna studie genomfört en så kallad tematisk analys. Att göra en tematisk analys innebär att man identifierar, analyserar och sedan rapporterar teman från sitt material. Man ämnar alltså att i kvalitativ data beskriva mönster (Braun & Clarke 2006). Vi har gjort detta löpande under arbetets gång; när vi läst

självbiografierna har vi markerat ord och stycken som vi funnit intressanta och återkommande. Braun och Clarke (2006) framhäver forskarens roll som viktig under en tematisk analys då forskaren är den som identifierar teman, väljer ut de mest intressanta och för dem vidare till läsaren. Teman är alltså ingenting som bara "är där" eller kommer till en, utan forskaren har en aktiv del i dess uppkomst.

Vi har under tiden vi samlat in empirin, det vill säga läst självbiografierna, tematiserat texterna var för sig. Sedan har vi tillsammans jämfört de teman vi identifierat, hur vi ska benämna dem samt diskuterat ifall några kan slås ihop till ett större tema. Braun och Clarke (2006) menar att det inte finns några klara regler för hur mycket ett tema måste förekomma i empirin för att få räknas som ett tema, utan att det är forskaren (som måste ha ett flexibelt förhållningssätt) som avgör vad som är lämpligt. Detta har varit tydligt för oss i vår tematiseringsprocess. Vi behövde ständigt vara öppna för hur teman kunde arta sig samt vad som kan räknas in i ett tema och vad som behövde benämnas som ett eget tema. De teman vi efter tematiseringen hade skapat är; multipla känslor, omgivningens inverkan, handlingsstrategier och konsekvenser av sexuella övergrepp. Dessa kommer vi att presentera mer djupgående i resultat- och analysavsnittet.

4.5 Etiska överväganden

Enligt Vetenskapsrådet (2011) finns det fyra forskningsetiska principer som är viktiga att förhålla sig till som forskare; konfidentialitetskravet, samtyckeskravet, informationskravet och nyttjandekravet. Nedan kommer vi visa hur vi förhåller oss till dessa. Inledningsvis vill vi dock uppehålla oss vid hur vi ser på nytta och risk i vår studie.

Nygren (2012:26,27) menar att det är viktigt att forskaren väger studiens nytta mot risken. Det vill säga att nyttan ska överväga de risker som studien medför, inte minst för forskningspersonerna. För att maximera nyttan med vår studie kommer vi att försöka sprida studiens resultat för att så många som möjligt ska kunna ta del av och lära sig av studien. Vi hoppas kunna frambringa mer kunskap om upplevelser av sexuella övergrepp och dess negativa konsekvenser samt att detta ska bidra till att tabu kring ämnet minskar. Genom att vi använder oss av självbiografier skrivna av kvinnor som valt att tala om övergreppen, minimerar vi även skadan. Detta kan jämföras med om vi istället hade genomfört intervjuer för

att samla in empiri vilket skulle kunna innebära att intervjupersonerna inte talat om övergreppen tidigare alternativt att intervjupersonerna delar med sig av mer än vad de från början tänkt (Kvale & Brinkmann 2014:110). Det skulle då kunna innebära en ökad risk i jämförelse med självbiografier. Vi har dessutom valt att inte nämna vilka självbiografier vår studie baseras på som ytterligare ett sätt att minimera skadan och risken med studien. Det handlar även om hur vi förhåller oss till konfidentialitetskravet, det vill säga att materialet inte ska delges någon utomstående (David & Sutton 2016:54). Å ena sidan är självbiografierna offentligt tryckt material som författarna själva valt att publicera, men å andra sidan baseras självbiografierna på kvinnornas egna livsberättelser och upplevelser av att ha varit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten som i sig är ett ämne av känslig karaktär. De har dessutom inte genom publiceringen samtyckt till att upplevelserna ska analyseras i vetenskapliga studier. Att inte nämna självbiografiernas titlar menar vi även kan kopplas till individskyddet, gällande att minimera risken för skada hos individerna (Lövgren, Kalman & Sauer 2012:57).

Utöver konfidentialitetskravet har vi tagit hänsyn till nyttjandekravet som handlar om att forskaren endast får använda studiens insamlade material till forskningsändamål och inget annat (Kalman & Lövgren 2012:14). Vi har tagit konfidentialitets- och nyttjandekravet i beaktning och förhåller oss till dem genom att inte tala med utomstående om materialet, även om det som tidigare nämnt är offentligt material. Utifrån detta, samt med hänsyn till anonymitet, har vi även beslutat oss för att inte ha med några citat i vår resultat- och analysdel. I en del fall har vi alltså beskrivit situationer som utspelat sig i böckerna, och i en del fall har vi använt oss av omskrivna citat. Detta beslut grundar sig i att vi värnar om att ingen självbiografi ska kännas igen eller kunna sökas upp med hjälp av citat. I analysen kommer vi inte skilja de olika författarna åt, utan situationer kommer att beskrivas utan att göra skillnad på i vilken av böckerna de utspelat sig. Vi är medvetna om att detta kan skapa viss förvirring hos läsaren men med avstamp i diskussionen ovan har vi trots detta valt att anonymisera författarna, och inte heller skilja på dem.

Nära förknippat med denna diskussion är även samtyckeskravet och informationskravet. Enligt Svedmark (2012:104,105) är informeratsamtycke en ihopslagning av samtyckeskravet och informationskravet. Vår studie utgår från offentliga texter som författarna valt att publicera. Svedmark (ibid.) för en

diskussion kring offentliga texter och drar slutsatsen att informerat samtycke i vissa fall blir överflödiga. Hon menar att man kan diskutera om informerat samtycke är nödvändigt eller inte genom att titta på förhållandet mellan privat och publikt samt ämnets karaktär. Som ovan nämnts studerar vi upplevelser av sexuella övergrepp under uppväxten vilket kan ses som ett ämne av känslig karaktär, samtidigt som vi studerar upplevelserna utifrån offentligt publicerat material som kan göra att det därigenom inte ses som lika privat och intimt som om det hade varit intervjumaterial. Kvinnorna har själva valt att göra sina upplevelser av sexuella övergrepp till något publikt och offentligt. Med avstamp i det och i enlighet med Svedmark (2012:105) har vi kommit fram till att vi inte behöver inhämta ett informerat samtycke från kvinnorna som skrivit självbiografierna.

Utöver de fyra etiska principerna menar vi att etik även handlar om hur vår roll som forskare påverkar studieprocessen, något vi kommer redogöra för nedan. Thornquist (2012:118,119) menar att det är viktigt att forskaren är medveten om sin egen roll i förhållande till den forskning hen genomför, och att forskaren genom det egna jaget också är medskapare till det som skapas under studieprocessen. Wolanik Boström och Öhlander (2012:87) belyser att det inte finns någon helt objektiv forskning och menar att det är av vikt att redogöra för studieprocessen i metodavsnittet för att studien ska kunna vara så pålitlig som möjligt. Detta är något vi genom hela studieprocessen övervägt och tagit i beaktande för att studiens resultat ska vara så tillförlitligt som möjligt. Vi har även tagit i beaktande att vi som forskare har ett tolkningsföreträde utifrån att vi analyserar självbiografierna. Det innebär alltså att vi har makten att avgöra vad vår studie ska lägga fokus på och vilka delar av materialet som inkluderas respektive exkluderas.

4.6 Reliabilitet och validitet

Avslutningsvis vill vi föra en diskussion om reliabilitet och validitet gällande vår studie.

Inom kvalitativ forskning handlar reliabilitetsbegreppet om att forskaren på ett pålitligt och tydligt sätt ska redogöra för alla faser i forskningsprocessen för att på så sätt kunna visa på studiens tillförlitlighet (Bryman 2008:355,356). Vi har

genom detta metodkapitel redogjort för hela vår forskningsprocess för att läsaren i så hög utsträckning som möjligt ska kunna följa processen och hur vi kommit fram till studiens resultat. Vi har alltså arbetat med att vara så transparenta som möjligt för att visa de överväganden vi gjort under processens gång.

Som vi redogjort för under rubriken etiska överväganden har vi valt att inte använda rena citat i vår resultat- och analysdel. Detta kan komma att påverka vår studies trovärdighet genom att materialet som presenteras i resultat- och analysavsnittet är omskrivna med våra ord och därmed tolkade av oss. Det vill säga att trots att vi skrivit om citat och situationer och att vår intention varit att förhålla oss så neutrala som möjligt kan vi omedvetet ha tolkat och redogjort för texten på ett felaktigt sätt. Trots att anonymiseringen av självbiografierna kan ha inverkan på vår studies trovärdighet menar vi att de etiska aspekterna väger tyngre.

Bryman (2008:296,297) menar att det är viktigt att utvärdera dokumenten man använder i sin analys utifrån tre aspekter: autenticitet (ifall dokumentet är vad det utger sig för att vara), trovärdighet (om det finns grund för att dokumenten inte är förfalskade eller förvrängda) och representativitet (om dokumenten är representativa för alla andra dokument). Då vi inte avser studera någon universell upplevelse utan strävar efter att öka förståelse kring upplevelser av sexuella övergrepp anser vi att representativitet är irrelevant att diskutera. Vad vi gjort är helt enkelt att vi valt ut tre böcker som kan hjälpa oss att öka vår förståelse, och vi vill poängtera att vårt resultat inte är representativt för upplevelsen av sexuella övergrepp för alla. Gällande autenticitet och trovärdighet har vi ingen anledning att misstro att självbiografierna vi läst inte ska vara sanna eller grunda sig på egenupplevda erfarenheter. Vi anser alltså utifrån Bryman (ibid.) att det som ligger till grund för vår analys, det vill säga självbiografierna, uppfyller trovärdighets- och autenticitetskriteriet.

Validitetsbegreppet handlar om i vilken utsträckning studien undersöker det den avser undersöka, det vill säga om frågeställningarna besvaras och om studien följer sitt syfte samt om tillvägagångssättet lämpar sig väl för att lyckas med det (Bryman 2008:352). Vi anser att vi funnit teorier och begrepp som lämpar sig väl för att förstå vårt insamlade material. Genom vår resultat- och analysdel, samt att vi valt att publicera vår studie, uppfyller vi det syfte och besvarar de frågeställningar vi i inledningsavsnittet presenterat och vilka vi ämnar undersöka.

Tematisering anser vi vara en analysmetod som lämpar sig väl. Då studiens empiri varit omfattande har skapandet av teman reducerat mängden material och tillåtit oss att fokusera på de väsentliga delarna. Detta menar vi har hjälpt oss att besvara våra frågeställningar på bästa sätt.

5. Teori

I detta avsnitt kommer vi att presentera våra teoretiska utgångspunkter och de vetenskapliga begrepp vi valt att använda i analysavsnittet. Då vi har en bred forskningsansats använder vi oss av flertalet teorier och begrepp för att på så vis kunna besvara frågeställningarna. Vi kommer nedan ge kortfattade presentationer av social konstruktionism, feministisk teori, makt, emotionssociologi, skam, emotionella och traumatiska band samt coping och copingstrategier för att sedan fördjupa dessa i analysavsnittet.

5.1 Social konstruktionism

I vår analys utgår vi ifrån och tillämpar ett socialkonstruktionistiskt perspektiv. Användningen av social konstruktionism är av vikt för att förstå omgivningens påverkan på flickornas/kvinnornas upplevelse av sexuella övergrepp. Inte minst när det handlar om flickornas upplevelse i förhållande till omgivningens bemötande och syn på dem.

Payne (2015: 40,41) menar att social konstruktionism handlar om att människor skapar en gemensam förståelse av verkligheten genom språket och i samspel med varandra. Det vill säga att sociala samspel bidrar till en gemensam förståelse av verkligheten där man kommer överens om uppfattningar kring vad som är rätt och vilka antaganden som ska accepteras som sanna.

Payne (2015:322) vidareutvecklar ovannämnda och menar att mänskliga kategorier bidrar till att människor inom dessa kategorier tillskrivs egenskaper baserade på sociala antaganden hos omgivningen. Detta tillämpar vi i vår analysdel på så vis att vi applicerar ovanstående förståelser på begrepp som familj och klass utifrån omgivningens och samhällets bemötande av flickorna.

5.2 Feministisk teori

Utöver social konstruktionism utgår vi från en feministisk teori, då gällande könat våld. Lundgren (2004:101) menar att könat våld är ett uttryck för kvinnoförtryck i samhället och för den bristande jämställdhet som råder. Hon menar också att könsnormer är kopplade till både sexualitet och kön, vilket påverkar mannens möjlighet att utöva könat våld (ibid:75). Vi menar att det på grund av det som

Lundgren belyser är av vikt att ha feminismen som en bakomliggande förståelse när vi analyserar mäns sexuella övergrepp mot flickor, då det handlar om könat våld.

Gemzöe (2003:13) beskriver att en grundläggande förståelse om att män är överordnade kvinnor ligger till bas för feminismen, vilket vi utgår från när vi analyserar faderns handlingsstrategier. Med detta som grundläggande förståelse utgår vi från att samhället är patriarkalt, det vill säga att samhällssystemet är uppbyggt utefter mäns dominans över kvinnor (ibid:46).

5.3 Makt

I vår analys kommer vi att använda maktbegreppet för att förklara och förstå de maktrelationer som återfinns i materialet. Börjesson och Rehn (2009) menar att makt existerar i alla delar av samhället, något vi i enlighet med dem utgår från. Vår utgångspunkt är alltså att makt återfinns hos både flickan, pappan, omgivningen och samhället. Makt kommer att gå igen i flera delar av vår analys då vi genom tematiseringen insett att makt är något som är centralt i empirin och därmed även i vår analys. Begrepp som vi kommer tillämpa för att analysera makt är *strategisk rationalitet* utifrån rational-choice teorin, *maktcirklar*, *motstånd* samt *könsmakt*.

Strategisk rationalitet utgår från maktutövarens uppfattning om normer, och hur hen anpassar sitt beteende till andra aktörer utifrån dessa (Engelstad 2006:27), något vi tillämpar på faderns agerande. För att förstå maktrelationen mellan flickan och pappan använder vi oss också av begreppet maktcirklar, vilket förklarar att båda parter i en relation har någon form av makt men att den kan vara ojämnt fördelad (ibid:28). Utifrån Scott (1992) förstår vi motståndsbegreppet som någonting individen utövar utifrån den makt och de resurser den har, samt att dessa handlingar kan vara av subtil eller mer explicit karaktär.

Som underliggande förståelse har vi Börjessons och Rehns (2009:59,60) begrepp könsmakt, vilket de menar möjliggörs genom trögföränderliga strukturer i samhället. Vi förstår alltså makten könen emellan utifrån patriarkatet, och att män har makt över kvinnor på ett strukturellt plan.

5.4 Emotionssociologi

Vi kommer även att tillämpa emotionssociologi i vår analys, en teori Wettergren (2013:11) menar lämpar sig väl för att förstå emotioners betydelse i socialt liv. Wettergren (ibid.) belyser att emotioner skapas och byggs upp i interaktioner mellan människor och att de därmed ingår i ett socialt sammanhang. Dessutom är emotioner det som driver interaktioner och mänskliga handlingar. Wettergren (ibid.) menar alltså för att kunna förstå mänskligt handlande måste man både förstå hur människor tänker och vad människor känner. Detta utgår vi från i vår analys, då det kan hjälpa oss att förstå flickornas/kvinnornas känslor och agerande. De delar av emotionssociologin vi valt att använda oss av är; *bakgrunds-och förgrundsemotioner, habitus och emotionell energi.*

Wettergren (2013:19) menar att bakgrundsemotioner är omedvetna, diffusa och styrda av förnuftet medan förgrundsemotionerna är medvetna, tydliga och känslostyrda. Vilka emotioner som hör till bakgrunds- respektive förgrundsemotioner är inte statiskt, utan det skiftar. Med hjälp av bakgrunds- och förgrundsemotioner kan vi förstå flickornas agerande i vissa situationer då de kan förklara hur förnuftet och känslorna styr handlingarna.

Begreppet habitus handlar om hur den sociala miljön, grupptillhörighet, uppväxt och socialisation påverkar och formar människan, och hur detta förkroppsligas till vanor och rutiner (Wettergren 2013:94). Habitus orienterar människans handlande med hjälp av det som Wettergren (ibid:95) benämner som bakgrundsemotioner, det vill säga emotioner kopplade till förnuftet. Med hjälp av habitus kan vi förstå olika typer av känslor som kvinnorna beskriver i självbiografierna och hur deras liv påverkats av den miljö de vuxit upp i.

Begreppet emotionell energi tillämpar vi för att förstå flickornas/kvinnornas motstridiga känslor till sina fäder, hur och varför de söker emotionell energi samt hur den emotionella energin haft inverkan på deras mående. Wettergren (2013:44) belyser emotionell energi utifrån Collins som menar att det handlar om att känna handlingskraft och självförtroende. Wettergren (ibid.) vidareutvecklar begreppet och menar att emotionell energi inte är statiskt utan flödar mellan individer. Att ha mycket emotionell energi kan innebära att individen utvecklar ett stort självförtroende och kan därför ta en ledande position i en grupp. Dessutom menar hon att emotionell energi är nära förknippad med interaktioner, och att den

emotionella energin kommer ur att individen får jaget bekräftat i dessa interaktioner.

5.5 Skam

Vårt användande av begreppet skam utgår från Wettergren (2013:40) som menar att skam är en självvärderande känsla, och att skammen grundar sig i att människan betraktar sig själv utifrån andras ögon.

Vi använder oss av Knöfel Magnussons (2012:33) begrepp *skambärare* och *skamöverlåtare* för att förstå hur skammen kan förflyttas mellan fadern och dottern, och på vilket sätt det har betydelse för flickan.

Ytterligare en aspekt av skambegreppet vi använder oss av i vår analys är med hjälp av feministisk förståelse och då begreppet *könad skam*. Enander (2011:47) menar att kvinnor i högre utsträckning känner skam än män, detta på grund av sin underordning och tillhörighet i en underprivilegerad grupp.

5.6 Emotionella och traumatiska band

Holmberg och Enander (2004) redogör för emotionella och traumatiska band utifrån våld i nära relationer. Som vi tidigare redogjort för utsätts flickorna i vår studie för könat våld, vilket också är i fokus för Holmberg och Enander, och vi menar därför att dessa begrepp är applicerbara på vår empiri. De emotionella banden är grundläggande band som skapas mellan offer och förövare, bland annat kärlek, hopp och hat. Dessa emotionella band skapar tillsammans ett starkt band, något Holmberg och Enander (ibid.) benämner som det traumatiska bandet. För att förstå flickans och pappans band på ett känslomässigt plan samt hur det yttrar sig och vilka konsekvenser det kan få använder vi oss av emotionella och traumatiska band.

5.7 Coping och copingstrategier

Coping handlar om människans förmåga att hantera psykologisk stress (Brattberg 2008:9). Det innefattar alla former av ansträngningar människan gör för att minska inre och yttre krav samt hantera de konflikter som skapas mellan dessa krav. Brattberg (2008:33) menar att coping sker både genom påverkan, förändring och anpassning till omgivningen samt genom människans egen tolkning och

reaktion på det som händer i situationen. Vi menar att copingbegreppet är användbart på vår empiri på så vis att flickorna/kvinnorna exponerats för psykologisk stress i och med att de under sin uppväxt varit utsatta för sexuella övergrepp. För att ytterligare förstå hur flickorna/kvinnorna hanterat sin psykologiska stress använder vi oss av begreppet copingstrategier.

Brattberg (2008:41) beskriver copingstrategier som något som handlar om individens handlingsstrategier för att hantera svåra livshändelser. Dessa handlingar handlar om att förändra situationen som sådan, förändra uppfattning om situationen och att kontrollera olika känslor som väcks i situationen. Enligt Brattberg (ibid.) finns det ingen copingstrategi som fungerar vid alla tillfällen utan hon menar att människan använder sig av en mängd olika copingstrategier beroende på vilken typ av situation det handlar om. Brattberg (2008:41) belyser framförallt tre olika typer av copingstrategier: *känslofokuserade*, det vill säga individen fokuserar på att ta hand om inre känslor, *problemfokuserade*, individen fokuserar på att lösa problem och *undvikande strategier*, alltså att undvika sina problem.

Ytterligare ett begrepp vi applicerar på vår empiri i samband med coping och copingstrategier är begreppet *stressor*. En stressor är en stressande händelse som ligger antingen bakåt eller framåt i tiden och den hanteras med hjälp av olika känslouttryck (Brattberg 2008:28).

6. Resultat och analys

I vårt material framkom fyra teman med relevans för vår studie utifrån syfte och frågeställningar. De teman vi fann var; *multipla känslor*, *omgivningens inverkan*, *handlingsstrategier* och *konsekvenser av sexuella övergrepp*. Temat *multipla känslor* behandlar de känslor flickorna/kvinnorna känner som en del av upplevelsen av övergreppen och hur de kan förstås. Nästa tema, *omgivningens inverkan* handlar om hur omgivningen påverkar flickan, både i termer av bemötande och möjligheter att avslöja övergreppen. I temat *handlingsstrategier* redogör vi både för flickans och pappans agerande och hur vi kan förstå dem med hjälp av teori. Det sista temat, *konsekvenser av sexuella övergrepp*, behandlar de konsekvenser kvinnorna beskrivit i självbiografierna.

6.1 Multipla känslor

I vårt material tydliggjordes det att kvinnorna beskriver en mängd olika känslor i sina självbiografier. Dessa kan vara direkt motsatta eller besläktade, och inte sällan känner kvinnorna flera känslor på samma gång. Till exempel redogör en kvinna för hur hon kände sig arg, ledsen och skamsen på samma gång. Exempel på känslor som beskrivs i böckerna är; *rädsla*, *hat*, *ilska*, *kärlek*, *hopp om förlåtelse*, *självförakt*, *skam*, *skuld*, *förnedring*, *svek*, *vanmakt och äckel*. Vi kommer inte att behandla samtliga känslor kvinnorna beskrivit utan istället fokusera på de vi funnit centrala, där vissa kommer att beskrivas mer djupgående. Nedan följer en beskrivning och introduktion till hur kvinnorna beskrivit sina emotioner i självbiografierna. Därefter följer en fördjupning i motstridiga känslor samt skambegreppet.

De känslor kvinnorna beskriver uppdragas på flera olika sätt, exempelvis uttrycker de att de känt *rädsla* på olika sätt. Rädsla för att själv avslöja övergreppen, att bli avslöjad av någon annan eller rädsla för sin pappa i vissa situationer. Wettergren (2013:160) menar att betydelsen av rädsla kan handla om förskjutningar i maktrelationen där aktören upplever en känsla av maktlöshet att påverka och hantera situationen, alltså en osäkerhet man inte kan påverka. Det hjälper oss att förstå beskrivningen av att en flicka känt rädsla för sin pappa i vissa situationer. Det kan förstås som en förskjutning i maktrelationen där flickan

känner sig maktlös att påverka det som eventuellt komma skall, alltså fler sexuella övergrepp. Det faktum att kvinnorna beskriver rädsla inför att bli avslöjade eller att själva avslöja kan förstås utifrån en osäkerhet om hur det ska tas emot och vad människor ska tänka och tycka om dem, något som Wettergren (2013) belyser som en maktlöshet gällande att flickorna/kvinnorna inte kan påverka mottagandet av avslöjandet.

Ilska och *hat* är något som samtliga kvinnor berättar om i sina självbiografier. En kvinna beskriver att hon känner ilska över att ha blivit hänsynslöst behandlad och utnyttjad, medan en annan beskriver ilskan hon känner gentemot sin pappa och vad han gjort mot henne. Samtliga kvinnor beskriver att de bär på ilska och hat inombords. Vissa av kvinnorna beskriver även att ilskan är tung att bära och svår att kontrollera i vissa situationer.

Andra känslor kvinnorna bland annat beskriver är att de känner *skuld* för övergreppen, att deras pappa svikit dem samt att de känt *äckelkänslor*, både mot sig själva och sin pappa. En kvinna beskriver att hon under sin uppväxt ofta försökte duscha bort sin känsla av att känna sig *smutsig* efter att hon utsatts för övergrepp. Vi menar att ovan nämnda beskrivningar påvisar att både känslolivet och känslorna i sig är komplexa fenomen samt att samma känsla kan förstås på flera olika vis, det vill säga att det finns flera olika förståelser av dem.

Ett sätt att förstå emotioner beskrivna i självbiografierna är utifrån emotionssociologin och begreppen bakgrunds- och förgrundsemotioner. Bakgrundsemotioner är enligt Wettergren (2013:19-21) kopplade till förnuft och de är mer diffusa till sin karaktär. Förgrundsemotioner däremot beskriver hon som framträdande och medvetna. Vidare menar Wettergren (ibid.) att bakgrunds- och förgrundsemotionerna kommer att hjälpa en att bestämma hur man ska agera i olika situationer, det vill säga hur mycket utagerande det finns utrymme för, ifall det finns hinder i form av normer och sociala regler att ta hänsyn till samt hur omgivningen skall läsas av.

Vi kan förstå bakgrunds- och förgrundsemotioner på flera plan i självbiografierna. Exempelvis talar ingen av flickorna om övergreppen med andra personer när de är unga. Trots att de beskriver känslor som hat och ilska under tiden övergreppen pågår avslöjar de inte att de utsätts. Det kan vi förstå både som att de sociala regler och normer som råder inte ger utrymme att tala om för någon vad som pågår men också att bakgrundsemotionerna och förnuftet hämmar

förgrundsemotionerna att komma till tals i interaktion med omgivningen. Det vill säga att bakgrundsemotionerna hämmar förgrundsemotionerna på så vis att förnuftet bromsar den spontana instinkten att agera på känslan.

Wettergren (2013:19) menar att bakgrundsemotioner och förgrundsemotioner inte är statiska, och att emotioner ibland kan tillhöra förgrundsemotionerna medan de i andra fall tillhör bakgrundsemotionerna. Hon exemplifierar med emotionen vrede, och menar att vreden ibland är diffus och ligger som en underton hos en individ under en längre tid (bakgrundsemotion), medan den ibland är intensiv och häftig (förgrundsemotion). Den ilska flickorna känner gentemot sina fäder kan ha varit underliggande hos dem länge, men när de konfronterat dem har det funnits tillfälle för ilskan att bli till en förgrundsemotion. I självbiografierna har dessa konfrontationer skett i situationer då flickan/kvinnan varit ensam med pappan, eller befunnit sig i en sådan situation att det funnits utrymme för agerande, såsom i hemmet. Vi menar utifrån redogörelsen ovan att i dessa situationer har det funnits utrymme för förgrundsemotionerna att ta plats, och att bakgrundsemotionerna inte hämmat ett utagerande.

6.1.1 Motstridiga känslor

Som nämndes i föregående stycke är det vanligt att flickorna/kvinnorna känner flera känslor på samma gång. De beskriver flera gånger hur de känner kärlek och ilska gentemot pappan samtidigt, och att de på samma gång som de avskyr honom har en önskan om att han ska säga förlåt och vara en kärleksfull fader åt dem. Enligt Wettergren (2013:27) framträder inte emotioner särskilt ofta som någonting klart och tydligt utan man kan uppleva flertalet emotioner samtidigt och dessa kan vara motstridiga. En av kvinnorna beskriver vid ett tillfälle att hon känner ett inre kaos. En annan beskriver det som en mental brottningsmatch där hon kämpat med att förklara för sig själv att hennes känslor inte stämmer överens med verkligheten, det vill säga att hon, trots att känslan av det finns, varken är smutsig eller skyldig till övergreppen.

Att flickorna känner flera motstridiga känslor på samma gång kan förstås utifrån det som Holmberg och Enander (2004:66-76) benämner som starka emotionella band mellan flickan och fadern. Känslor som kärlek, hat, rädsla, medlidande, skuld och hopp är exempel på emotionella band. Holmberg och Enander (ibid.) menar att vid mäns våld mot kvinnor i nära relationer utvecklar kvinnan starka

emotionella band till mannen/förövaren vilket kan bidra till svårigheter för kvinnan att bryta upp med mannen. Detta är något som vi menar även kan appliceras på den typ av våld vi studerar, då man kan tänka sig att det finns starka band mellan en pappa och en dotter i en pappa-dotter-relation på samma vis som mellan en man och en kvinna i en parrelation. Utifrån detta menar vi att Holmberg och Enanders (2004) teori om emotionella och traumatiska band kan tillämpas för att förstå komplexiteten i banden mellan pappa-dotter och hur det kan skapa begränsningar gällande att avslöja övergreppen. I självbiografierna kan vi se flera exempel på denna komplexitet utifrån flickornas/kvinnornas beskrivningar av motstridiga känslor. En av kvinnorna skriver att hon kände sig fylld av hat mot sin pappa som hon ändå älskade. En annan kvinna uttrycker att det är svåra känslor att sortera ut, och att hon känner en enorm kärlek till den pappa som finns bortom det förbjudna, bortom de sexuella övergreppen. Det som uttrycks i dessa exempel kan vi förstå med hjälp av Holmberg och Enander (2004) gällande att kvinnan har starka band till mannen, eller som i vårt fall: flickan har starka band till pappan, vilket kan förklara de motstridiga känslorna som kvinnorna beskriver.

Flickorna/kvinnorna uttrycker motstridiga känslor både när det gäller ett eventuellt avslöjande om övergreppen men även när ett avslöjande skett. En kvinna beskriver att hon efter avslöjandet fick dåligt samvete och att hon tyckte synd om sin pappa, men att hon inte kunde förstå varför. Holmberg och Enander (2004:68) menar att medlidande är en av de känslor som kan uppstå hos kvinnan som utsätts för våld i och med ett emotionellt band till förövaren, som även binder kvinnan till mannen. Som i vårt fall, när flickan tycker synd om sin pappa, kan flickans dåliga samvete förklaras genom känslan av medlidande till pappan. Genom detta kan vi förstå det som att flickans emotionella band till pappan kan ha begränsat hennes möjligheter att avslöja övergreppen.

En av de andra flickorna beskriver en rädsla för att avslöja och uttrycker att hon tagit på sig skulden för övergreppen, något hon i efterhand inte kan förstå varför hon gjorde. Rädsla är ytterligare en känsla som Holmberg och Enander (2004:69,70) menar är ett emotionellt band. Flickan beskriver att hon var rädd för vad som skulle kunna hända om hon avslöjade övergreppen. En annan flicka beskriver att hennes pappa hotade med att hon skulle säljas om hon avslöjade övergreppen, vilket resulterade i att rädslan höll henne tyst. Detta menar vi kan återkopplas till det som Holmberg och Enander (2004:66) belyser gällande

svårigheter i att våga/klara av att bryta upp med mannen som kvinnan har starka emotionella band till.

Holmberg och Enander (2004:85) redogör för att det traumatiska bandet består av känslor som rädsla, kärlek, hat, medlidande, skuld, hopp, viljan att förstå, beroende och internalisering sammanflätade, det vill säga de emotionella banden bildar det traumatiska bandet. Det traumatiska bandet handlar om den makt som mannen har över kvinnan, i vårt fall den makt som fäderna har över flickorna, där det centrala är hur mannen får kvinnan att svika och kränka sig själv. Ett exempel på hur det traumatiska bandet kan komma till uttryck är en kvinna som beskriver att hon som flicka fick kraft att ljuga när hon kände att hennes pappa var stolt över henne. Flickan ljuger för sin mamma och hennes pojkvän samt en professionell, och påstår att det är mammans pojkvän som gör olustiga saker, och inte hennes pappa. Vi kan förstå detta genom det som Holmberg och Enander (2004:85) belyser gällande det traumatiska bandet. Det vill säga att det bidrar till att makten som pappan har över flickan leder till att hon sviker och kränker sig själv genom att ljuga för människor som bryr sig om henne.

Något vi i avsnittet tidigare forskning redogjort för är att Jülich (2005) beskriver en emotionell koppling förövare och offer emellan, vilken benämns som Stockholmsyndromet. Detta band bottenar i att det finns ett behov från barnets sida att få skydd och omhändertagande och det kan medföra att barnet känner att det förtjänar att bli utsatt för sexuella övergrepp och tar därmed förövarens parti. Vi menar att detta kan användas som utgångspunkt för att förstå varför flickan ljuger och för att förstå hur beroendeställningen (gällande att hon behöver skydd och omhändertagande från fader) påverkar hennes agerande.

Vad vi ovan belyst är att flickorna/kvinnorna känner motstridiga känslor gentemot sin pappa, både gällande hat och kärlek till honom men också gällande svek gentemot dem själva utifrån faderns agerande. Utöver de emotionella och traumatiska banden förstår vi också de motstridiga känslorna med hjälp av begreppet emotionell energi. Wettergren (2013:43-45) menar att den emotionella energins inverkan på individen exempelvis kan vara en känsla av självförtroende, men också mer banala känslor som trygghet och bekräftelse. Människan drivs av den emotionella energin på så vis att den söker dessa känslor, och detta kan vara extra tydligt hos barn som ohämmat söker erkännande och bekräftelse (ibid.). En situation vi kan förstå utifrån emotionell energi är en flicka som tillverkar ett

askfat åt sin far i slöjden för att han ska tänka på henne varje gång han ser det. Hennes intention med tillverkandet av askfatet är alltså att han ska påminnas om henne och känna kärlek till henne. Att flickan i exemplet tillverkar ett askfat kan vi förstå som en drivkraft för att känna sig älskad och bekräftad av sin fader, något vi kan se som en jakt efter emotionell energi. Det kan även förklara varför flickorna trots att de känner hat gentemot sina fäder även känner kärlek. De önskar att bli bekräftade och älskade av sina fäder, det vill säga de söker efter emotionell energi.

6.1.2 Skam

Skam är en känsla samtliga kvinnor nämnt att de känt ett flertal gånger. De beskriver skam i samband med övergreppen men också i interaktion med omgivningen. Wettergren (2013:40) menar att skam fungerar som en reglering för människor gällande socialt acceptabelt beteende, genom att skammen fungerar så att man ser sig själv ur andras ögon för att på så vis värdera sig själv. Har man då gjort någonting man inte ska göra ser man sig själv som en dålig människa (ibid.). Att känna skam är som vi ovan nämnt någonting samtliga kvinnor beskrivit i sina självbiografier, både i anslutning till övergreppen och längre fram i livet. Samtliga beskriver också att de under uppväxten inte förstod vad övergreppen var, att de inte kunde begripa vad fadern gjorde, men att de ändå kände att det var fel och att de skämdes. Det skiljer sig delvis från Wettergrens (ibid.) förklaring ovan om att skam är någonting man känner när man gjort någonting fel, då de beskriver att de inte förstod vad som pågick, samtidigt som de inom sig kände att det var fel. Vi menar alltså att till viss del kan vi förstå det som att flickorna känner skam då de förstår att något är fel, men att de å andra sidan inte vet vad som är fel och inte heller varför. För att förstå flickornas skamkänsla behöver vi alltså använda oss av fler aspekter av skambegreppet, genom det kan vi få en bredare bild av komplexiteten i emotionen.

Enander (2011) talar om skam som en känsla som kan delas upp i olika delar, där en av dem är att man känner sig dum. Hon menar att känslan av att känna sig dum kan infinna sig på grund av att man har blivit lurad eller manipulerad. Enander (ibid:40) menar att när man gått på förövarens (i Enanders fall en våldsam partners) lögner känner man sig dum och därmed också skamsen. Enanders (2011) beskrivning av denna typ av skam grundar sig i våld i nära

relationer, där kvinnan i förhållandet brutit sig loss från förövaren och i efterhand känner sig dum då hon förstår att hon gått på hans lögner och manipulationer. Trots att flickorna under uppväxten fortfarande befann sig i förövarens grepp, ser vi tecken på skamkänslan grundad i dumhet hos dem, vilket gör att vi anser att Enanders användning av skambegreppet även är tillämpligt på vår empiri. En av flickorna beskriver exempelvis att hon har blivit uppmanad av sin pappa att inte "skvallra" om övergreppen. När hon en gång som barn berättar om vad som pågår nekar pappan i konfrontationen där andra vuxna och myndighetspersoner medverkar, och flickan förstår då att hon också måste ljuga för att undgå konsekvenser av avslöjandet. Flickan förstår inte varför fadern ljugit men hon förstår att hon har gjort fel som avslöjade. Detta förstår vi utifrån Enander (2011:40) som menar att en känsla av dumhet och skam uppstår som en följd av att flickan manipulerats att ljuga i konfrontationen av faderns lögn, även om hon i situationen inte själv inser att hon manipulerats till att ljuga. I pappans värld gör flickan fel som berättar om övergreppen, men i andra vuxna och myndighetspersoners värld gör hon rätt som berättar om övergreppen. Vi kan därigenom förstå flickans känsla av dumhet och skam utifrån att hon lever kvar i pappans värld där hon manipulerats till att tro att det som sker är normalt men också att det är en hemlighet mellan pappa och dotter. Vi menar att detta också kan förstås utifrån Mellberg (1997) som beskriver att det inte går att förstå det extrema utan att förstå det normala, vilket kan vara svårt då det inte finns en tydlig gräns mellan dessa två. Vi menar att flickan i exemplet ovan har en uppfattning om att hon befinner sig utanför det som räknas som "normalt", det vill säga att hon manipulerats till att ljuga för att undgå konsekvenser. Att flickan förstår att sanningen om hennes tillvaro kan innebära konsekvenser menar vi visar på en medvetenhet om att hon befinner sig i det extrema. Vi menar att känslan av att befinna sig i det extrema och därmed det onormala kan bidra till skamkänslor.

Könad skam är ett begrepp Enander (2011:47) redogör för, något som i det närmsta kan liknas vid ett förhållningssätt till den sociala världen för kvinnor. Hon talar om detta utifrån skammens uppkomst i sociala underlägen och utvecklar resonemanget genom att tala om självrespekt och privilegierade grupper; en privilegierad grupp är mer respekterad, känner därigenom mer självrespekt och i förlängningen mindre skam. För underprivilegierade grupper blir resultatet omvänt (ibid.). Applicerar vi en feministisk förståelse på detta, det vill säga att

kvinnor är underordnade män (Gemzöe 2003:13), ser vi att i den underprivilegierade gruppen finner vi kvinnor, och i den privilegierade gruppen män. Vad vi ser i självbiografierna kan tydligt ses som könat våld, det vill säga mäns våld mot kvinnor (i detta fall flickor). Vi kan se att flickorna i böckerna tillhör den underprivilegierade gruppen kvinnor, och deras underordning blir ännu tydligare i kombination med ålderns och beroendeställningens inverkan. En av kvinnorna beskriver att hon i vuxen ålder måste påminna sig själv om att det inte är hon som ska bära skammen, utan hennes pappa. Här blir det tydligt att dessa två grupper är belagda med olika grader av självrespekt och skam; kvinnan känner skam som hon beskriver som djupt rotad, men hon beskriver samtidigt att den bör vara hennes pappas att bära. Kvinnans tillhörighet i den underprivilegierade gruppen bidrar alltså till att hon känner skam, medan pappan slipper känna skamkänslor.

Vi hävdar att vi utifrån att vi lever i ett patriarkalt samhälle kan förstå skammen som någonting kulturellt rotad i kvinnor, och att på grund av kvinnors underordning är kvinnor benägna att känna skam i högre utsträckning än män. Utifrån det ovan nämnda menar vi alltså att skammen inte endast kan förstås utifrån emotionssociologi utan att en feministisk förståelse kan appliceras och därmed bredda förståelsen av flickornas/kvinnornas skamkänslor.

Ett annat sätt att förstå pappans överföring av skammen på flickan är med hjälp av Knöfel Magnussons (2012:33) begrepp skambärare och skamöverlåtare där förövarens skamlöshet blir den utsatta personens skam. Knöfel Magnusson (ibid.) talar om skambärare och skamöverlåtare där personen som begår övergrepp överlåter sin skam till personen som utsätts. Den person som genomför övergreppen (skamöverlåtaren) går över den andre personens gränser och den som utsätts (skambäraren) internaliserar skammen, det vill säga upplever skammen som sin egen (ibid.). En av kvinnorna beskriver skammen som att det är någonting hennes förövare ålagt henne, och hon menar också att ju mer skam förövaren "hållt" över en, desto längre tid tar det innan man talar om övergreppen. Här kan vi se att personen upplever en form av skamöverlåtande från sin pappa, medan hon själv blir skambärare. Ett annat exempel som kan appliceras på samma princip gällande skamöverlåtare och skambärare är en kvinna som beskriver att hennes pappa beskyllde henne för övergreppen. Hon beskriver att hennes pappa skyllde på att hon som flicka hade en särskild doft som gjorde att han inte kunde

motstå henne. Hon beskriver hur hon försökte göra allt som stod i hennes makt för att få bort lukten för att hennes pappa skulle sluta utsätta henne för övergrepp. Detta kan förstås utifrån samma princip där pappan (skamöverlåtaren) överskrider flickans gränser genom att utsätta henne för övergrepp, och genom sin skamlöshet beskyller han flickan (skambäraren) för att vara orsaken till att övergreppen sker. Flickan internaliserar det som pappan säger och kämpar för att motarbeta orsaken till övergreppen, det vill säga hon tar på sig skulden för att övergreppen sker och tar på sig ansvar för att det inte ska ske igen.

Med hjälp av Knöfel Magnusson (2012) kan vi även förstå hemlighållandet av övergreppen i förhållande till flickornas/kvinnornas skamkänslor. Skyddandet av hemligheten bidrar till att man blir skambärare genom att man aktivt kämpar för att skammen inte ska bli synlig (ibid:34). I vårt fall handlar det om att flickorna både genom pappans hot, men också genom sina egna känslor, kämpar för att hemlighålla övergreppen som sker innanför stängda dörrar. Det i sig kan alltså ses som en bidragande orsak till flickornas känsla av skam samtidigt som det kan förklara varför flickorna kämpar för att skammen inte ska bli synlig.

Vad vi ovan visat på är att emotionen skam är komplex, och att det inte finns någon enkel förklaring till varför och hur den uppstår. Istället kan vi se att skam kan böttna i en mängd olika situationer och relationer, vilket vi fortsatt kommer visa på i nedanstående avsnitt.

6.2 Omgivningens inverkan

I det här avsnittet kommer vi att redogöra för den betydelse omgivningen haft för flickorna och hur det kan förstås. I vår definition av omgivningen ingår familj (exklusive fadern), grannar, vänner, professionella de möter med flera. Vi kommer tala om omgivningens bemötande, det vill säga faktiska reaktioner på avslöjanden av övergreppen, men också om kvinnornas osäkerhet kring hur omgivningen kan komma att reagera på ett avslöjande. Avslutningsvis berör vi även hur social gemenskap och socialt stöd påverkat kvinnorna.

6.2.1 Omgivningens negativa inverkan

När flickorna/kvinnorna avslöjat att de varit utsatta för sexuella övergrepp har det inte varit ovanligt att de mötts av misstro från omgivningen. I en av självbiografierna beskrivs ett avslöjande, som skedde när kvinnan var i tonåren

där hon bemöttes med svaret: "Det tror jag du fantiserat ihop, att det inte är sant. Din familj är en av de mest ansedda i staden." En annan kvinna vars pappa har ett ansett namn beskriver att hon är orolig för vad som skulle hända om fasaden rännade och att hon med hjälp av lögnen skulle hålla familjens fasad uppe till varje pris.

Här kan vi se att familjens klass spelar roll både för flickans eventuella avslöjande och för omgivningens bemötande. Att tillhöra en högt ansedd familj var för personen i det första exemplet lika med att vara skötsam, och därmed inte utföra sexuella övergrepp mot barn. Detta är något vi berörde i tidigare forskning, att socialt oacceptabelt beteende tidigare kopplades till lägre klasser och att borgerliga hem varit fria från misstankar (Carlsson 2009).

Wettergren (2013:129,130) belyser utifrån Forkby och Liljeholm Hansson skillnader mellan ungdomar som tillhör en lägre respektive högre klass. Medan ungdomar i lägre klass kämpar för att bli accepterade i samhället och för att visa på att de inte är värdelösa, har ungdomar i högre klass en given plats i samhället där deras värde inte ifrågasätts (ibid.). En del av kvinnorna som författat självbiografierna tillhör en högre samhällsklass och kan enligt Wettergren (ibid.) därigenom ses som flickor med en "självklar" plats i samhället. Vi kan förstå det som att flickorna missgynnas av att tillhöra en högre klass då de snarare får lida, medan deras fäder gynnas av att tillhöra en högre klass för att de skapar utrymme att fortsätta med övergreppen utan att någon ifrågasätter dem. En ombytt situation, det vill säga att familjerna skulle tillhöra en lägre klass, skulle enligt denna tankegång snarare gynna flickorna för att de eventuellt skulle bli trodda av omgivningen medan fäderna troligtvis skulle vara tvungna att motbevisa eventuella misstankar som ställs mot dem, kanske enbart på grund av att de tillhör en lägre klass.

Genom att applicera ett socialkonstruktionistiskt perspektiv på ovannämnda kan vi skapa en förståelsegrund kring varför omgivningens inverkan på flickorna ser ut som den gör. Payne (2015:322) menar att mänskliga kategorier fungerar som en slags bestämmelse om personerna som ingår i dessa kategorier. Beteendemönster och sociala antaganden infiltreras och därmed skapas antaganden om individernas egenskaper inom specifika grupper (ibid.). Antaganden om kategorin klass, och i synnerhet medel- och överklass, kan vi alltså se vara konstruerade som någonting man automatiskt friar från misstankar, men också som någonting man är tvungen

att upprätthålla ytan för. Å ena sidan kan det bidra till negativt bemötande vid avslöjande, och å andra sidan kan det innebära att man inte vågar avslöja av rädsla för vad som ska hända med en själv ifall fasaden rämnar vid ett avslöjande. Båda dessa konsekvenser handlar om omgivningen och så samhället har konstruerat flickornas klasstillhörighet har en negativ inverkan på dem. Det kan inte minst förstås utifrån en kvinna som beskriver hur omgivningen hade svårt att se henne som ett offer då hon utåt sett var ett kompetent barn.

I vår empiri har vi sett exempel på problematiskt bemötande av kvinnorna när de talat om sina förövare med personer i sin omgivning. En av kvinnorna beskriver att omgivningen sagt saker som: "Det är ju ändå din pappa", "Att du inte vill träffa honom gör att han sitter ensam på jul" och andra liknande kommentarer. Vi förstår detta utifrån Paynes (2015:40,41) redogörelse för social konstruktionism och de gemensamma förståelser samhället skapat gällande bilden av relationen mellan förälder och barn. Vi förstår det också utifrån Jansson och Wendt (2006:13) som menar att den heteronormativa kärnfamiljen konstrueras som någonting som består av mamma, pappa och barn. Med hjälp av ovanstående förståelser menar vi att man kan tolka omgivningens reaktioner utifrån att kvinnan väljer att ta avstånd från kärnfamiljen. Kvinnans avståndstagande är alltså en avvikelser från den heteronormativa kärnfamiljen, och utifrån konstruktionen av familj reagerar omgivningen. Vi menar också att den normativa relationen mellan förälder och barn konstrueras som kärleksfull, det vill säga att barnet älskar sin förälder och vice versa. Även detta går kvinnan i exemplet emot, hon tar avstånd från fadern på grund av vad han utsatt henne för, men trots detta menar omgivningen på att hon bör ta ansvar för honom och hans ensamhet. I självbiografin reflekterar kvinnan över den skuldbeläggning som omgivningen bidrar till. Hon menar att avståndstagandet bottnar i faderns val att utsätta henne för sexuella övergrepp, och inte i hennes agerande. Även detta är något som vi menar bottnar i konstruktionen av barns kärlek, alltså lojalitet, gentemot sina föräldrar, och därigenom tillskrivs kvinnan ansvar för pappans handlingar.

Valet av att inte avslöja att man varit utsatt för sexuella övergrepp beskriver kvinnorna i flera fall bottnar i en rädsla över att stå ensam kvar om det kommer ut. En kvinna har svårt att bena ut exakt vad det var som gjorde att hon inte avslöjade, men hon nämner rädslan över att mista sina vänner och familj som en del av hemlighållandet. En annan skriver: "Även om jag hade berättat hade jag en

känsla av att ingen skulle bry sig.” Med hjälp av Wettergren (2013:41) kan vi förstå att skam spelar stor roll även här, då hon menar att skam är en emotion som gör en varse om att man befinner sig i riskzonen för att uteslutas ur en gemenskap. Att känna rädsla för att bli utelämnad ur gemenskapen och då stå ensam kvar är vad som beskrivs ovan av kvinnorna och vi kan alltså med hjälp av Wettergren (ibid.) dra slutsatsen att det kan bottna sig i emotionen skam.

En kvinna uttrycker flera aspekter som innefattade hennes rädsla och oro inför att avslöja övergreppen. Hon skriver om en rädsla för att inte bli trodd, en rädsla för att bli utsedd till syndabock där skulden hamnar på henne, att det var hon som orsakat allt samt att skammen kring övergreppen var för stor. Kvinnan beskriver även att hon var rädd för hur andra skulle se på henne om de visste sanningen. En annan kvinna skriver om omgivningens föreställningar gällande pedofiler och beskriver känslan av att omgivningen dömer henne och andra sexuellt utnyttjade barn för att även vara framtida pedofiler. Omgivningens föreställningar kan förstås utifrån det vi redogjort för ovan gällande mänskliga kategorier och de antaganden som skapas om en specifik grupp människor (Payne 2015:322). Att känna rädsla över att man kommer misstänkliggöras för att vara pedofil på grund av att man har varit utsatt för sexuella övergrepp kan alltså bidra till att man avstår från att avslöja övergreppen. Att avslöjandet hindras av olika känslor och tankar, och dessutom rör flera olika typer av rädslor visar på komplexiteten av att ha varit utsatt för sexuella övergrepp.

6.2.2 Social gemenskap och socialt stöd

I en del fall har omgivningens inverkan på flickorna varit positiv, både utifrån avslöjanden men också utifrån att de skapat en trygghet under uppväxten eller i vuxen ålder. Betydelsen av socialt stöd från omgivningen kan vi se i självbiografierna.

Två kvinnor beskriver att de blivit bekräftade av omgivningen när de berättat att de utsatts för sexuella övergrepp. En av dessa uttrycker tacksamhet gentemot den bekräftande personen, medan en annan beskriver den person hon avslöjat för som den enda människan som förstått hennes uppväxt. Brattberg (2008:64) belyser olika aspekter som bidrar till positiva resultat gällande coping, det vill säga hanteringen av svåra livshändelser, varav en av dem är just socialt stöd. Vikten av att kvinnorna mött människor i omgivningen som trott på dem, som

stöttat dem och förklarat för dem att de inte gjort något fel kan här förstås som betydelsefullt. Både vad gäller kvinnornas möjlighet att hantera och bearbeta övergreppen, men också för att lyckas bygga upp sin självkänsla och sitt självförtroende. Även Dahlgren och Starrin (2004:156) påpekar betydelsen av det sociala stödet som en form av skydd. De menar att det sociala stödet kan ses som något som motarbetar nedbrytande stressorer, alltså stressande händelser (Brattberg 2008:22), för att därigenom motverka att människan blir sjuk av sådant som den utsätts för. Vikten av att ha ett socialt stöd kan genom detta ses som stor, inte minst genom att det kan motarbeta effekten av stressande händelser, vilket i detta fall är de sexuella övergreppen.

Något som återkommer i samtliga självbiografier är kvinnornas relation till kyrkan. För två av kvinnorna blir kyrkan central och upptar en stor del av deras liv under olika långa perioder i livet. En kvinna beskriver att kyrkan varit till hjälp för henne för att finna inre frid. En annan beskriver att kyrkan hjälpt henne att renas från det förflutna och hennes pappa. Brattberg (2008:21) beskriver att bristen på primär kontroll kan kompenseras genom att söka stöd i andra människor där exempelvis social gemenskap och grupp tillhörighet kan hjälpa en person att hantera vad som är övermäktigt för en. Vi kan alltså se kvinnornas benägenhet att söka sig till kyrkan som en form av skapande av kontroll, att de på så vis får stöd från den sociala gemenskapen.

6.3 Handlingsstrategier

Både flickorna och fäderna använder sig av handlingsstrategier i samband med övergreppen. Flickornas strategier går främst ut på att värja sig från övergreppen, då oftast på ett känslomässigt plan, både i direkt anslutning till övergreppen men också i bearbetningen av övergreppen. Fadern å andra sidan använder sina handlingsstrategier för att hemlighålla övergreppen, något vi menar är av vikt att lyfta då dessa är nära sammankopplade med flickans agerande. Att belysa faderns agerande kan även bidra till en djupare förståelse av hur hans handlingsstrategier påverkat flickan. Nedan följer en redogörelse för hur dessa beskrivits i självbiografierna och vår analys av dem.

6.3.1 Flickornas copingstrategier

I självbiografierna återfinns flera exempel på ansträngningar som flickorna/kvinnorna gjort för att bemästra sin situation och de övergrepp de utsatts eller har utsatts för. Brattberg (2008:33) beskriver coping som ett sätt att hantera situationer genom påverkan, förändring, anpassning till omgivningen samt människans tolkning och reaktion på situationen. Vad vi främst sett i självbiografierna är hur flickorna anpassar sig till situationerna; exempelvis beskrivs det hur flickorna stänger av sina känslor under övergreppssituationer för att skydda sig själva. Brattberg (ibid:34) beskriver anpassning som en form av känslolofokuserad coping, och att i de fall individen inte kan påverka omständigheterna i situationen är anpassning den enda möjligheten att skapa ett bättre hälsotillstånd. En kvinna beskriver att hon i en övergreppssituation känt sig fångad i en fälla som hon insåg att hon inte skulle lyckas ta sig ur, och att hon därigenom försökte stänga av för att skydda sig själv. Det förstår vi som en anpassning till situationen där hon flyttar fokus från att försöka ändra omständigheterna eller att fly till att göra vad hon kan i situationen för att på så sätt minimera skadan av det som sker. Vi kan också belysa detta utifrån flickornas förmåga att skapa kontroll. Brattberg (ibid:21) beskriver att man kan ha kontroll *över* en situation eller *i* en situation. Hon menar att det går att skaffa sig kontroll i en situation man befinner sig i som man inte har kontroll över med hjälp av strategier (ibid.). Det framgår tydligt att flickorna under sin uppväxt inte har kontroll över övergreppssituationerna, men att de med hjälp av strategier tagit den kontroll de kunnat i situationen. En kvinna beskriver till exempel att hon svarade ja när pappan frågade henne ifall det var skönt under tiden han utsatte henne för övergrepp, för att på så sätt få ett snabbare slut på situationen.

I självbiografierna återfinns även andra typer av strategier som flickorna/kvinnorna använder sig av, något vi kan förstå utifrån begreppet *stressor*. Brattberg (2008:22) beskriver stressor som en stressande händelse. Hon menar vidare att förlust och hot är två negativa stressorer som ligger antingen bakåt eller framåt i tiden och att dessa hanteras med "ilska, sorg, tro, fatalism, önsketänkande eller andra känslouttryck". Under sin uppväxt levde flickorna under implicita hot om att utsättas för sexuella övergrepp, och en kvinna beskriver sig oförmögen att hantera sin situation även efter att övergreppen slutat då hon

inte visste ifall det var tillfälligt eller ifall de skulle börja igen. Hon började då låtsas som att hennes familj var som andra familjer för att kunna hantera smärtan och saknaden av trygghet (önsketänkande). En beskriver att hon spelade glad som överlevnadsstrategi, och en annan beskriver att hon trängde undan känslor. Vi har tidigare nämnt kyrkan som ett sätt att söka stöd för social gemenskap vilket kommer igen även här som en del av hanteringen av övergreppen (tro). Utifrån Brattberg (2008:22) kan vi alltså förstå samtliga av dessa exempel som olika strategier för flickorna/kvinnorna att hantera olika stressorer.

Flera av kvinnorna beskriver att de hade en önskan om att deras pappa skulle be dem om förlåtelse för övergreppen. En uttrycker att hon kunde föreställa sig hur det skulle bli när hennes pappa bad om förlåtelse och de skulle få en "normal" pappa-dotter-relation. En annan beskriver att hon kände ett behov av att förlåta för att kunna få frid i sitt inre samtidigt som hon upplevde att det var svårt att förlåta det som hennes pappa gjort mot henne som orsakat så mycket smärta, ilska, rädsla och förnedring. Dessa önskningar och tankar om förlåtelse kan utifrån Brattberg (2008:49) förstås som en form av copingstrategi snarare än en känsla. Hon menar att förlåtelse är något man söker för sin egen skull, något som gör att man kan slå sig fri från den ilska som kan uppta ens inre. Enligt Brattberg (ibid.) är förlåtelse styrd av viljan där individen bestämmer sig för att sätta stopp för det destruktiva som sker i det mentala till följd av en negativ livshändelse. I självbiografierna uttrycker kvinnorna som ovan nämnt en önskan om förlåtelse vilket kan förstås som en önskan om att få ett slut på det som gnager i deras inre. En kvinna beskriver hur hon vid ett flertal tillfällen uppmanar sin pappa att be om förlåtelse för att de ska kunna starta om på nytt och få en bra relation, varpå hennes pappa fortsätter att förtrycka henne genom att ogiltiggöra övergreppen då han påstår att hon fantiserar. En annan kvinna beskriver att hennes pappa ber om förlåtelse och hon hade svårt att veta hur hon skulle reagera. Brattberg (2008:50) menar att förlåtelse inte kan ske utan starka känslor såsom ilska, rädsla och smärta, men att förlåtelsen i sig kan hjälpa människan att komma vidare och inte fortsätta styras av det förflutna när det gäller varken känslor, tankar eller handlingar. Exempelen ovan visar på hur förlåtelse kan te sig olika för olika individer; en får förlåtelse och vet inte hur hon ska reagera, och en annan får ingen förlåtelse men önskar att hennes pappa ska ge henne det. Vi kan alltså se att förlåtelsens betydelse inte är entydig, utan att den kan vara lika svår att få, som att vara utan.

Ovanstående vidareutvecklas av Brattberg (2008:49) som menar att människan genom att skriva kan förstå sig själv och sina upplevelser, vilket i sin tur kan hjälpa hen att gå vidare och lämna det traumatiska bakom sig. Utifrån detta kan kvinnornas val att skriva självbiografierna som ligger till grund för vår studie ses som en form av copingstrategi vilket i en förlängning kan hjälpa dem att hantera de sexuella övergrepp de utsattes för under uppväxten. Vi menar också att vi kan knyta an detta till resonemanget vi för i ovanstående stycke om förlåtelse på så vis att författandet av självbiografien kan fungera som en form av erkännande i de fall kvinnorna inte fått det från sin fader.

Samtidigt som självbiografierna utifrån Brattberg (2008:49) kan förstås som en form av copingstrategi, kan de utifrån Börjesson och Rehn (2009:32) förstås som uttryck för mikromakt och därmed också som motstånd. De menar att en person i en underlägsen maktposition kan använda sina egna medel för att påvisa motstånd, vilket kan visa sig genom små gester eller handlingar. Vi menar utifrån ovanstående att det faktum att kvinnorna skrivit självbiografierna inte bara kan förstås som en form av copingstrategi eller ett sätt att få erkännande, utan även som en form av motstånd. Både på individnivå vad gäller motstånd riktat mot fadern/familjen, men också på strukturell nivå vad gäller att de utövar motstånd gentemot strukturen och normen som säger att sexuella övergrepp inte är något man talar högt om. Eftersom vi förstår männens agerande utifrån en feministisk förståelse där vi menar att övergreppen kan vara direkt kopplade till patriarkatet (vi återkommer till detta nedan) vill vi också vända på det. Vi ser att kvinnorna gör motstånd mot övergreppen, sina fäder och även i förlängningen mot patriarkatet genom att uppmärksamma ett ämne det enligt oss talas för lite om. Vi menar alltså att kvinnorna gör en form av återtagande av makten när de berättar för allmänheten att de blivit utsatta för sexuella övergrepp, och lämnar därmed över skammen till fäderna.

För att förstå flickornas möjlighet till motstånd använder vi oss av Engelstads (2006:28) begrepp maktcirklar. Han menar att det finns maktcirklar överallt i samhället och att en av dessa kan vara makten mellan föräldrar och barn. Maktcirklar innebär att två parter i interaktion innehar makt, men att den kan vara ojämnt fördelad (ibid.). Att makten är ojämnt fördelad visar sig i vår empiri, där flickan har en lägre maktposition än fadern. Detta tillsammans med Börjesson och Rehns (2009) resonemang kring mikromakt och motstånd ovan menar vi visar på

inte bara fadern har makt, utan även att flickan innehar makt trots sin underlägsna maktposition. I självbiografierna använder flickorna sina maktresurser för att utöva motstånd. De har utövat den typ av motstånd som Börjesson och Rehn (2009:32) talar om, det vill säga att de använt de resurser de förfogat över. För att återkoppla till empirin finns det exempel på flickan som bestämde sig för att sluta gråta när hon utsattes för våld och övergrepp. Hon beskriver den handlingen som en form av uppror och som ett sätt att ta tillfredsställelsen från sin pappa. Hennes resurser är knappa, men hon har sig själv och sin kropp, det vill säga hon kan styra sitt eget agerande för att visa motstånd, och hon gör detta som en medveten handling. Scott (1992) beskriver motstånd som någonting som kan vara subtilt och att handlingar man kan tolka in som någonting annat i själva verket kan ses som en form av motstånd. Vi ser subtilt motståndsutövande i föregående exempel, men även hos en annan flicka som undviker att ha håret på ett sätt hon vet att fadern tycker är fint, för att på så vis undvika att utsättas för övergrepp. Som vi visat på ovan kan vi förstå flickornas agerande både som en copingstrategi och som en form av motstånd, samt ett aktörskap och ett aktivt handlande från flickornas sida.

6.3.2 Fädernas strategier

För att kunna förstå pappan och hans agerande, samt hur det inverkar på flickorna vill vi börja med att diskutera kring hur och varför det är möjligt för pappan att förgripa sig på sin dotter.

Mellberg (2004:148) menar att sexuella övergrepp mot flickor är den mest extrema formen av kvinnoförtryck. Något vi i avsnittet tidigare forskning benämnt är att pornografi kan verka rättfärdigande för mäns sexuella övergrepp mot flickor. Bland annat framställs kvinnlig och manlig sexualitet som präglad av antingen underkastelse eller dominans, där det senare är förknippat med manlig sexualitet (Mellberg 1997:212,213).

Makt på en strukturell nivå, såsom köns makt, är enligt Börjesson och Rehn (2009:59,60) någonting som kan fortgå genom dess tröghet i förändringprocessen. Utifrån Weber beskriver Börjesson och Rehn (ibid.) att maktstrukturer genom kulturellt betingade symboler och myter skapar möjlighet för dominans. Dessa införlivade maktstrukturer gör att en rådande allmän uppfattning om status- och maktskillnader som naturliga möjliggörs (ibid.). Detta, tillsammans med

ovanstående stycke, visar på att mannens dominans är djupt rotad i könsnormerna och att den tillåts komma till tals genom förlåtande strukturer i samhället. Vi menar att detta ligger till grund för faderns möjlighet att utföra sexuella övergrepp mot flickan.

Som vi tidigare redogjort för innebär maktcirklar att båda parter har någon form av makt men makten kan vara asymmetrisk, som till exempel mellan barn och föräldrar (Engelstad 2006:28). Vi förstår detta som en form av generationsmakt, det vill säga utöver att fadern är man och att gruppen män är överordnade kvinnor (Gemzöe 2003:13) ser vi också att fadern har makt över flickan i egenskap av förälder.

Utifrån ovannämnda följer nu en diskussion om de strategier fader använder för att de sexuella övergreppen mot flickan ska kunna fortgå. I flera av böckerna återfinns beskrivningar av att pappan använt hot som en strategi för att få flickorna att hemlighålla övergreppen. En kvinna beskriver att hennes pappa berättade att hon inte fick "skvallra" till sin mamma för då skulle hon inte få träffa sin pappa igen. Hon visste då inte vad det innebar att skvallra, men vad hon visste var att hon absolut inte fick göra det. Samma kvinna beskriver att hon de gånger hon "råkat" skvallra känt stark skuld och att hon gjort fel. Utöver dessa rena hot kan vi också se att fadern ljuger, vilket i sig utgör en strategi för att hemlighålla övergreppen, men som också möjliggör nya övergrepp.

Ytterligare en aspekt i detta är att pappan lyckas få flickan att ljuga för både professionella och flickans mamma och pojkvän genom den makt som han har över flickan, det vill säga det vi tidigare benämnt som generationsmakt. I de fall där flickan trots detta avslöjar vad som händer hemma hos hennes pappa sviker pappan flickan genom att påstå att det är fantasier. Vi ser alltså att fadern genom sina strategier även lyckas få flickan till att hemlighålla övergreppen för omgivningen. En annan kvinna beskriver att hennes pappa hotade med att hennes mamma skulle sälja henne om hon fick reda på att pappan förgripit sig på flickan. Kvinnan beskriver att det bidrog till att hon inte vågade berätta om övergreppen då hon var rädd och inte ville säljas.

Beskrivningarna om pappans strategier för att hemlighålla övergreppen och därmed kunna fortsätta förgripa sig på sin dotter, menar vi visar på den beroendeställning som flickorna står i gentemot sina fäder, och den makt som beroendeställningen innebär för fäderna. Ett sätt att förstå pappans maktutövning

mot flickan och hur den påverkar dem båda är med hjälp av emotionssociologi. Dahlgren och Starrin (2004:66,67) redogör utifrån Collins för makt och status i förhållande till emotionell energi. De menar att när två individer är över- och underordnade varandra överförs emotionell energi mellan dem. Det sker på så vis att den överordnade personen ger order till den underordnade personen och därmed mottar den överordnade personen emotionell energi (ibid.). Enligt Dahlgren och Starrin (ibid.) innebär ett högre flöde av emotionell energi att man blir mer initiativrik och handlingsbenägen och ett lågt flöde av emotionell energi ger motsatt resultat. Vi har tidigare redogjort för att flickan är underordnad pappan i flera aspekter, och det blir här tydligt att hans överordning och dominans innebär att han kan tillgodogöra sig emotionell energi från flickan. Omvänt kan vi också förstå att detta kan innebära mindre handlingsbenägenhet från flickans håll, det vill säga faderns övertagande av emotionell energi verkar som en konsekvens för att hemlighålla övergreppen.

I sin teori om våldets normaliseringsprocess beskriver Lundgren (2004:30,31) hur mannen använder växling mellan våld och värme som en strategi för att skapa kontroll över kvinnan. Växlingen resulterar i att mannen är den som bestämmer när och var kvinnan ska känna och tänka saker. Denna växling kan vi se i självbiografierna. En flicka beskriver hur hennes pappa först kunde förgripa sig på henne för att sedan börja gråta över vad han gjort. Att fadern växlar känslor och förhållningssätt gör att flickan tänker och känner utifrån honom. När fadern utför övergreppen beskriver flickan honom som skrämmande och att hon känner sig rädd. När fadern sedan blir ledsen och har dåligt samvete beskriver flickan att hon blir omhändertagande och känner med honom. Detta menar vi kan visa på den kontroll pappan har över flickan utifrån Lundgren (ibid.).

Ovan har vi redogjort för faderns strategier som beskrivits i självbiografierna. Ett sätt att förklara och förstå faderns agerande kan vara med hjälp av ett begrepp inom maktspektrat som kallas för strategisk rationalitet. Engelstad (2006:27) menar att utifrån individens strategiska rationalitet måste den anpassa sig efter andra aktörer och deras förväntade handlande, något som kallas för rational choice-teori. Detta ger oss verktyg för att förstå varför pappan måste hemlighålla övergreppen, då han måste anpassa sig efter andra samhällsaktörer, som exempelvis socialtjänsten och polisen. Makt kan vi se överallt i samhället (Börjesson & Rehn 2009) och trots att fadern har en överordnad maktposition, då

han är man och förälder medan flickan är kvinna och barn, är han underordnad samhällsaktörerna. Faderns strategier för att hemlighålla övergreppen kan vi anta bottnar i hans strategiska rationalitet för att på så vis undvika att familjens anseende blir fläckat, att socialtjänsten ingriper och att fadern helt enkelt blir dömd till fängelse. Vad han istället vinner på sin strategiska rationalitet är att hans beteende stannar i det fördolda och att han som en följd av detta tillåts fortsätta med övergreppen.

Vad vi sett här är alltså att möjliggörande av sexuella övergrepp grundar sig både i samhället, alltså patriarkatet, och faderns individuella strategier. Vi har också kunnat härleda faderns strategier till hemlighållandet av de sexuella övergreppen men även att han i och med det tillåts fortsätta med dem. Vad vi då ser att han vinner på sina strategier är att han inte blir stämplad som sexförbrytare och inte heller straffad för sitt beteende. För att återkoppla till flickans upplevelse av sexuella övergrepp kan vi också se att faderns strategier påverkar henne, inte minst på så sätt att han tillåts fortsätta med övergreppen.

6.4 Konsekvenser av sexuella övergrepp

När övergreppen upphört och kvinnorna är äldre beskriver de alla att de drabbats av konsekvenser på ett psykologiskt plan och att dessa har yttrat sig på olika sätt. Konsekvenser som kvinnorna beskrivit är; *ett komplicerat och ibland destruktivt förhållande mellan sex och kärlek, hög alkoholkonsumtion, depression, självmordstankar och bekräftelsebehov.*

Flera kvinnor beskriver att de drabbats av bland annat ångest och depression i vuxen ålder, något som enligt Brattberg (2008:19) kan uppstå som en följd av en känsla av hjälplöshet. I anslutning till hjälplöshet beskriver Brattberg (ibid:20) även att en del personer är inifrånstyrda och en del är utifrånstyrda. Att vara utifrånstyrd innebär, i motsats till inifrånstyrd, att man är beroende av andras tankar och tyckande, samt att man ofta hamnar i kaosartade situationer som en följd av avsaknad av kontroll (ibid.). Något vi tidigare redogjort för är Lundgrens (2004) teori om våldets normaliseringsprocess där hon beskriver växling mellan våld och värme som en strategi förövaren använder. Lundgren (ibid:50) vidareutvecklar detta och menar att en konsekvens av denna växling är gränsförskjutning, det vill säga att kvinnans gränser både förskjuts och suddas ut.

En konsekvens av fädernas växling mellan våld och värme menar vi är att kvinnornas gränser förskjutits, det vill säga att fadern gått över deras gräns och agerat på ett sätt som gjort att de har svårt att veta var deras egna gränser går.

Med hjälp av Lundgrens (2004) teori om gränsförskjutning kan vi förstå att problemen med gränsdragning gett konsekvenser för kvinnorna senare i livet. Ett exempel på detta är en kvinna som beskriver att hon under lång tid har kontakt med och träffar en man trots att hon vill avbryta och inte tycker att det känns bra. Hon ifrågasätter sin egen förmåga att säga nej, och känner sig tvungen att träffa honom och ha sex med honom trots att hon egentligen inte vill. Att ha svårt att dra gränser, och att inte riktigt veta vart sina egna gränser går menar vi blir tydligt i detta exempel. I empirin kan vi även se att kvinnorna uppvisar tendenser till att vara vad Brattberg (2008:20) benämner som utifrånstyrda. Kvinnorna beskriver att de, antingen under en kortare eller längre tidsperiod, anpassat sig efter andra personer eller organisationer. Det har oftast handlat om att andra människor tagit en styrande roll i kvinnornas liv och att detta i flera fall fått negativa konsekvenser för dem. Vi ser exempel på detta i självbiografierna både på så vis att kyrkan, eller någon annan andlig instans, eller person fått en central roll i vissa kvinnors liv.

Vi menar att gränsdragning och utifrånstyrning kan vara sammankopplade. Då kvinnornas gränser har tänjts på sedan uppväxten, kan det vara svårt för dem att senare i livet sätta gränser gentemot utomstående. Detta förstår vi som att utifrånstyrning också handlar om svårigheter med att sätta gränser och att det därmed är möjligt för utomstående att få en styrande roll i kvinnornas liv. Det behöver nödvändigtvis inte vara en medveten handling av en utomstående person, utan att det snarare har möjliggjorts som en följd av att flickorna vuxit upp i en miljö där deras fäder överskridit deras gränser i och med de sexuella övergreppen. Därmed kan kvinnorna tänkas ha en tendens att låta sig bli utifrånstyrda på grund av att de både har svårt att sätta gränser men också på grund av att andra människors åsikter är av stor betydelse för dem.

En kvinna uttrycker hur hon kan se sin uppväxt återspeglas i situationer senare i livet. Hon beskriver det som att hon var fast i relationen med en man på samma sätt som hon var fast i sin pappas övergrepp som barn. Detta är något vi också kan förstå med hjälp av Wettergrens (2013:94) begrepp habitus, det vill säga att människan formas och påverkas av sin uppväxt vilket också kan förkroppsligas till vanor och rutiner. Med hjälp av de exempel vi visat på i detta avsnitt kan vi

påvisa att händelser i flickornas uppväxt återupprepas i vuxen ålder, då vi kan se att den underordning de i relationen till sin pappa befunnit sig i under uppväxten även präglat dem senare i livet. Att flickorna på grund av underordning i övergreppsrelationen inte heller förväntar sig annat än att underordnas och utnyttjas i andra relationer långt senare i livet, kan därmed ses som en konsekvens av att ha varit utsatt för sexuella övergrepp under uppväxten.

6.4.1 Alkoholkonsumtion och arbete som undvikande copingstrategi

Kvinnorna har flera av dem redogjort för att de under perioder haft en hög alkoholkonsumtion, vilket beskrivits som ett negativt inslag i deras liv då de uttrycker att alkoholkonsumtionen varit problematisk. En av kvinnorna beskriver svårigheter i att kontrollera alkoholkonsumtionen och hon hade svårt att sluta dricka. Brattberg (2008:34) redogör för alkoholkonsumtion som en undvikande copingstrategi vilket vi även återfinner som en förklaring i beskrivningarna. En kvinna beskriver att alkoholen varit ett sätt för henne att döva ångest med. Hon menar att hon med hjälp av alkoholen och killar kunde fly till en tillvaro där allt var bra. Brattberg (2008:44,45) menar att individer som har någon form av psykiska problem ofta har en sämre copingförmåga, det vill säga en begränsad förmåga att hantera psykologisk stress. Hon menar att personer som använder sig av alkohol som ett sätt att hantera sina problem enbart konserverar problemen, alltså bevarar dem i det bortträngda istället för att ta itu med dem. Som vi nämnt ovan kan vi se detta i självbiografierna. Exempelvis hos kvinnan som beskriver att hon under olika perioder i livet haft en hög alkoholkonsumtion och att det varit hennes sätt att fly. En av kvinnorna beskriver även att hon arbetat mycket som en strategi för att fly känslorna och slippa känna, vilket vi utifrån Brattberg (2008:34) kan förstå som ytterligare en form av undvikande copingstrategi.

6.4.2 Destruktivt förhållande mellan sex och kärlek

Samtliga kvinnor har under en längre eller kortare period i livet känt förvirring kring vad kärlek och sex är och hur dessa skiljer sig åt. En kvinna uttrycker att hon visste vad sex var och att hon kunde den koden, men att kärlek var ett större mysterium för henne. Två av kvinnorna beskriver att de känt osäkerhet kring sin kärlekspartner gällande huruvida han kunnat acceptera henne trots det hon varit med om eller ej. Samtliga har uttryckt att de sökt bekräftelse hos killar och män,

och några har beskrivit den jakten som ett sökande efter kärlek. Detta förhållande mellan sex och kärlek blir destruktivt på så vis att kvinnorna far illa av det. En kvinna beskriver ömhet som en sorts belöning för att ha blivit sexuellt utnyttjad; "Jag trodde att pappas ömhet var den normala ömheten." En annan uttrycker: "Jag märkte att sex med killar inte var värre än pappas övergrepp på mig". En kvinna beskriver även att hon inte kan säga nej till män.

Som vi nämnt ovan har samtliga kvinnor uttryckt att de sökt bekräftelse hos killar och män. Brattberg (2008:24) menar att bekräftelsebehov och otillräcklighet ligger nära förknippade. Hon menar att om man växer upp i en miljö där bekräftelse inte finns, leder det ofta till otillräcklighetskänslor. Detta skulle delvis kunna förklaras som ett resultat av en icke-bekräftande uppväxtmiljö, då en del av den bekräftelsen flickorna fick var i form av sexuella närmanden och övergrepp. En kvinna skriver att hon kände sig utvald av sin pappa, då de hade någonting som var deras eget. Hon uttrycker det som svåra känslor att sortera för henne, men att hon på något sätt kände sig speciell för pappan. På ett sätt uttrycker alltså kvinnan att hon fick en form av bekräftelse från pappan, men vi ser också ovan att den bekräftelse flickorna fick från pappan i form av "ömhet" blev något de tolkade som den verkliga ömheten. En slutsats vi kan dra av detta är att det faktum att flickorna fått bekräftelse genom fädernas övergrepp mot dem, har senare kommit att skada kvinnornas relation till sex och förvridit deras uppfattning om vad kärlek är.

Sex och kärlek har stundom varit destruktivt för kvinnorna, något vi tidigare belyst. Med hjälp av det som Wettergren (2013:94) belyser gällande habitus kan vi förstå detta ytterligare. Wettergren (ibid.) menar att människan formas och påverkas av sin uppväxtmiljö och att habitus styr människans agerande med hjälp av bakgrundsemotioner, det vill säga emotioner styrda av förnuftet. Kvinnorna beskriver att de fått ömhet och en känsla av att vara utvald av fadern genom övergreppen vilket istället skulle innebära att en jakt på bekräftelse med hjälp av sex kan ses som förnuftig för stunden. Det finns alltså två sidor av kvinnornas relation till sex och kärlek; å ena sidan blir deras agerande destruktivt (vilket kan ses som icke-förnuftigt) medan det å andra sidan grundar sig i deras förnuft då detta varit det logiska sättet för dem att få kärlek under uppväxten. Vi kan då se att kvinnorna styrs av sitt habitus då de formats av sin uppväxtmiljö och att det fått konsekvenser för dem i vuxen ålder.

Vi vill även uppmärksamma detta som en form av maktövertagande, eller återtagande av makt. En av kvinnorna uttrycker att hon ska vara den som sätter på och inte den som blir påsatt medan en annan beskriver att hon känner en tillfredsställelse av att vara den som förför en man och inte den som blir förförd. Detta ser vi som ett slags maktövertagande kvinnorna genomför då deras förhållande till sex skadats efter att ha blivit utsatta för sexuella övergrepp under uppväxten. Något som vi upplever kan vara en anledning till stämpling av kvinnor är just ett utagerande när det gäller sex, men vi väljer istället att se det som ett sätt att erövra sin egen kropp och ett sätt att ta makt över sex. I sexuella sammanhang har flickorna varit den underlägsna parten, och för att förstå maktövertagandet av sexualiteten använder vi återigen Engelstads (2006:28) begrepp maktcirkel. Vi kan se att maktcirkeln ständigt varit asymmetrisk till flickornas nackdel. Fadern har varit den dominerande parten och genom att ta rollen som den som förför och inte bli förförd menar vi att kvinnorna jämnar ut maktcirkeln ur en sexuell utgångspunkt, trots att det nu inte är fadern som står som andra part.

Nilsson och Svedin (2002:143,149) beskriver, som vi redogjort för i avsnittet tidigare forskning, konsekvenser av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp och nämner då bland annat sexuella problem. Ovan har vi visat på att kvinnorna på olika sätt haft destruktiva sexuella relationer, det vill säga vi kan se en koppling mellan vår studie och de konsekvenser Nilsson och Svedin redogör för. De belyser också depression som en konsekvens, någon vi ska fördjupa oss i nedan.

6.4.3 Depression

Depression och självmordstankar samt självskadebeteende har beskrivits i olika utsträckning i självbiografierna. Samtliga har gått i terapi som en följd av sina upplevelser och två har även varit sjukskrivna eller blivit sjukpensionerade som en följd av depression eller utmattning.

Självskadebeteende har vi delvis beskrivit ovan i form av destruktiva sexuella förbindelser men det har också kommit till uttryck på andra sätt i självbiografierna. En kvinna uttrycker: "Jag kunde inte känna någonting, och för att kunna känna ville jag göra mig själv illa." Andra har destruktiva tankar och självmordstankar; "Jag var en sådan hemsk människa, varför skulle jag få leva? Jag funderade på självmord."

Kvinnornas depressioner kan vi även förstå med hjälp av emotionell energi samt makt- och statusdimensionen. Kvinnornas berättelser präglas av en maktlöshet på grund av sin underordnade maktposition. Dahlgren och Starrin (2004:71) menar att låg emotionell energi har en koppling till nedstämdhet sett utifrån känslan av maktlöshet. En känsla av maktlöshet leder till låg emotionell energi och i förlängningen nedstämdhet, något som sker när personen i fråga känner avsaknad av kontroll och inflytande. Sett ur detta perspektiv har kvinnornas tidigare erfarenheter av att leva i en underordning och ständig dominans resulterat i en låg emotionell energi vilket bidragit till nedstämdheten.

Vi kan utifrån emotionssociologin fortsatt skapa förståelse för hur det kommer sig att sexuella övergrepp i uppväxten bidrog till att flera av kvinnorna drabbades av depression. Dahlgren och Starrin (2004:160,161) beskriver depressioner som någonting som karaktäriseras av tomhetskänsla och känslan av att vara obetydlig, samt att dessa kan härledas till att en känsla av exempelvis sorg eller ilska har undertryckts. Vidare menar Dahlgren och Starrin (ibid.) att depressioner kan orsakas av sociala förluster men även att ha blivit utsatt för förödmjukelser kan vara en bidragande faktor. Detta har beskrivits i självbiografierna på flera sätt, och som vi inledningsvis redogjorde för har kvinnorna stundom känt hat och ilska gentemot fadern men även att de känt sorg över relationen till sin pappa.

7. Diskussion

Vad vi utifrån vår resultat- och analysdel kan förstå är att upplevelser av sexuella övergrepp är komplexa och mångbottnade. Att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp kan förstås på många olika sätt och det vi redogjort för belyser endast ett fåtal förståelser. Nedan summerar vi studiens resultat och vad vi i denna studie kommit fram till samt för en diskussion kring kopplingar vi gjort. Därefter för vi en diskussion kring hur resultat skulle kunna förstås vidare med hjälp av andra perspektiv. Avslutningsvis, i vårt slutord, lyfter vi de aspekter vi vill att läsaren ska ta med sig efter att ha läst denna uppsats.

7.1 Summering av och diskussion kring resultat

Med hjälp av våra teorier och teoretiska begrepp har vi i vår analys besvarat de frågeställningar vi ämnat undersöka. En slutsats vi drar är bland annat att makt och sexuella övergrepp är nära förknippade. De aspekter vi framförallt vill framhålla är maktpositionen och den asymmetri som genomsyrar flickans och pappans relation, men också hur flickorna/kvinnorna utövar makt. Vad vi redogjort för i analysen är att flickan står i beroendeställning gentemot fadern och vi menar på att detta kan ses som en form av generationsmakt. Detta, tillsammans med könsmakten, gör att flickan befinner sig i en absolut underordning i förhållande till pappan, vilket vi har visat på har konsekvenser både gällande avslöjandet och hur flickorna/kvinnorna agerar samt för hur övergreppen kan fortsätta. I tidigare forskning redogjorde vi för Mellberg (2002) som menar att den asymmetriska maktrelationen möjliggör övergreppen, något vi kan se på flera nivåer. Strukturellt sett ser vi att patriarkatet i kombination med faderns könstillhörighet har inverkan på möjliggörandet av övergreppen. På individnivå kan vi se att övergreppen möjliggörs på så vis att flickan står i beroendeställning till pappan och är i behov av skydd och omhändertagande av honom. I och med detta skapas det som Holmberg och Enander (2004) benämner som emotionella och traumatiska band, vilka vi även kan förstå utifrån Jülich (2005) och Stockholmssyndromet. Dessa begrepp har hjälpt oss både att förstå flickans svårigheter att avslöja övergreppen och att bryta med fadern, men även att förstå maktbalansen parterna emellan.

Utöver makt som central aspekt har vi även påvisat att det finns en mängd känslor som präglar flickornas upplevelser av sexuella övergrepp, ofta motstridiga sådana. Dessa känslor har vi kunnat koppla till både omgivningen och flickorna själva samt deras relation till fäderna. Bland annat känner flickorna kärlek, hat, rädsla och oro. En känsla vi lyfter upp som central i vår analys är skam. Å ena sidan har skammen bottnat i flickornas egna förståelse av situationen och skulden de känt över den, samtidigt som skambeläggandet kommit utifrån, både från fadern men också från andra i omgivningen. Skammen har vi även kunnat förstå med hjälp av begreppet könad skam, samt kunnat härleda till patriarkatet. Vi menar att patriarkatet och könad skam kan kopplas ihop på så vis att mannens överordnade maktposition resulterar i att flickorna känner skam i högre utsträckning. Ytterligare en aspekt av maktpositionen och beroendeställningen vi tidigare diskuterat kan förstås med hjälp av Knöfel Magnussons (2012) begrepp skamöverlåtare och skambärare, där förövaren överlåter skammen till offret. Dessa tre faktorer, det vill säga patriarkatet, könad skam samt skamöverlåtare och skambärare, menar vi är starka var för sig och bidragande faktorer till flickornas skamkänslor, men i kombination med varandra tenderar skammen att förstärkas ytterligare.

Omgivningen har haft både negativ och positiv inverkan på flickornas/kvinnornas upplevelser av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp. Den positiva inverkan omgivningen haft på flickorna/kvinnorna har varit i form av social gemenskap, något vi med hjälp av teori förstått kan hjälpa en individ att återskapa kontroll samt hantera svåra händelser och känslor.

Vi har i analysen redogjort för omgivningens bemötande som ett negativt inslag för kvinnorna, både då kvinnorna blivit bemötta med misstro, men också i förhållande till att de senare i livet valt att bryta med fadern. Vidare har vi kunnat koppla ihop misstron från omgivningen med familjens klasstillhörighet. Vi har kunnat påvisa att den klass flickan tillhör har missgynnat henne, i de fall flickan tillhör en högre klass, då omgivningen ogiltigförklarat hennes avslöjande genom att mena på att faderns anseende omöjliggör att han förgriper sig på flickan. Vi menar att båda dessa aspekter kan resultera i ett skuld- och skambeläggande på kvinnorna, när man istället skulle kunna hävda att det är fäderna som bör bära både skulden och skammen.

En annan intressant aspekt av skuldbeläggandet är att det hamnar på kvinnan. Vi

menar att man kan se det som att fäderna gjort ett val när de utsatt sina döttrar för sexuella övergrepp, men trots detta har kvinnorna bemötts med kommentarer som "Det är ju ändå din pappa." Trots att avståndstagande borde vara den naturliga konsekvensen av fädernas svek och hänsynslösa behandling av deras döttrar, ifrågasätter omgivningen kvinnornas val att bryta med fadern. Det är något som vi kan tänka oss hör ihop med omgivningens föreställningar om att barn ska älska sina föräldrar, det vill säga att barns lojalitet och den villkorlösa kärleken mellan föräldrar och barn ska ta överhand och att man ska förlåta/låta det vara. Vi menar dessutom att detta kan bidra till att tabu kring sexuella övergrepp stärks.

Gällande handlingsstrategier har det framkommit att de kan vara nära sammankopplade med konsekvenser. Exempelvis har vi redogjort för att alkoholkonsumtion kan ses som en handlingsstrategi som leder till negativa konsekvenser i sin tur. Vi har dessutom kunnat förstå handlingsstrategier som en form av motstånd. Att flickorna genom sina handlingsstrategier utövar motstånd mot fäderna, men även mot patriarkatet i stort samt mot tabu kring sexuella övergrepp genom att skriva sina självbiografier. Detta motstånd menar vi dessutom kan förstås som en form av aktörskap från flickorna.

Ytterligare en aspekt gällande strategier är de strategier fadern använder sig av för att hemlighålla och på så vis fortsätta med övergreppen. Vi har i vår analys kommit fram till att faderns strategier har direkta konsekvenser för flickans upplevelse av att utsättas för sexuella övergrepp. Exempelvis har vi sett att hot och lögn som strategier från faderns håll fungerat hemlighållande på så vis att flickan blivit rädd för att avslöja samt känt skuld och skam kring övergreppen.

I den inledande delen av uppsatsen redogjorde vi för en del konsekvenser som forskningen kommit fram till gällande sexuella övergrepp. Bland annat benämndes missbruk, depression, sexuella problem och självskadebeteende. Dessutom redogjordes det för att personer som utsatts för sexuella övergrepp i barndomen är överrepresenterade inom psykiatri (Nilsson & Svedin 2002; Svedin 2002). Samtliga av dessa konsekvenser återfanns i vårt material på ett eller annat sätt. När det gäller alkoholkonsumtionen har det i självbiografierna beskrivits att alkoholen i vissa fall varit ett problematiskt inslag i kvinnornas liv. Utöver detta beskriver kvinnorna att de drabbats av psykiska problem som depression och självskadebeteende samt sexuella problem gällande att kvinnorna uttrycker att de ibland haft svårt att skilja på sex och kärlek. Detta har resulterat i

att de haft sexuella förbindelser de beskrivit som direkt negativa för dem, och att de haft sex med personer trots att de inte velat. Vi har förstått detta utifrån gränsdragning och att förmågan att sätta gränser samt att känna att man har rätt till sina gränser varit påverkad av de sexuella övergrepp kvinnorna utsattes för under uppväxten. Vi har också belyst kvinnornas inställning till sex gällande att de tar kontrollen över sex kan ses som ett maktåtertagande, något vi också kan koppla till motstånd och aktörskap.

Gränsdragning anser vi vara centralt och genomgående i vår studie. Vi redogjorde i tidigare forskning för Mellberg (1997) som för ett resonemang kring att det är oklara gränser (främst inom pornografin) gällande vad som är lagligt eller olagligt samt vem som är flicka respektive kvinna. Ovan har vi redogjort för att kvinnornas gränsdragningsförmåga är påverkad av deras erfarenheter av att ha utsatts för sexuella övergrepp, främst i förhållande till sex och kärlek. Vi vill därför lyfta Mellbergs resonemang kring oklara gränser och diskutera kring hur man kan se på gränser. Vi har exempelvis sett att flickorna tenderar känna skam i samband med övergreppen. Kan det förstås som att flickornas inre känslor avgör gränsen för när lagligt övergår till olagligt? Det vill säga kan skammen på så vis fungera som riktlinje för när det övergår till att vara någonting olagligt, alltså ett övergrepp? Vi har tidigare redogjort för att flickorna inte förstår vad som pågår men att de ändå kan känna att övergreppen är fel. Utifrån flickorna och Mellberg (ibid.) kan vi dra en slutsats kring att gränser är subjektiva och att den individuella uppfattningen om ens gränser är vad som bör vara vägledande.

Flickornas/kvinnornas gränsdragning är präglad av deras uppväxt på så vis att fäderna, genom att utsätta dem för sexuella övergrepp, gjort att de befunnit sig i vad Mellberg benämner som det extrema. Att detta blir problematiskt senare i livet kan alltså grunda sig i att de på grund av det har svårt att skilja mellan det normala och det extrema. Därmed drar vi slutsatsen att det oklara förhållandet mellan det extrema och det normala gör det svårt för flickorna/kvinnorna att sätta gränser på sina egna villkor.

Vad vi också återkommit till under denna studie är tabu vi menar omger ämnet sexuella övergrepp. Under studiens genomförande har det tydliggjorts för oss att våra teoretiska utgångspunkter även kan användas för att förstå hur och varför tabu uppkommit och lever kvar. Vi har redogjort för att bakgrundsemotionerna styrs av förnuftet (Wettergren 2013) och att socialkonstruktionism kan hjälpa oss

att förstå hur samhället konstruerar fenomen för att på så vis skapa en gemensam förståelse av dem (Payne 2015). Tillämpar vi dessa två tillsammans kan vi förstå att flickornas bakgrundsemotioner, i kombination med den sociala konstruktionen om förnuft, är en anledning till att flickorna inte avslöjar övergreppen. Vi menar alltså att flickornas förnuft grundar sig i samhällets uppfattning om vilket agerande som är förnuftigt och kan därmed dra slutsatsen att tabut förstärks och reproduceras i samhället utefter konstruktionen av förnuft.

Vad vi tidigare redogjort för, och vad vi även haft som utgångspunkt är att varje individs upplevelse av sexuella övergrepp är unik, något som bekräftats i vår studie. Det går att se många likheter individerna emellan, inte minst gällande känslor offret upplever, men det varierar också från fall till fall. Vi har inte haft generaliserbarhet som mål i vår studie och vi vill därför framhäva att upplevelsen är helt och hållet individuell, samt att omständigheterna kring varje enskild individ har inverkan på hur just den personens upplevelse kommer att se ut.

7.2 Andra riktningar och tankar

Vi har valt att använda oss av ett synsätt som grundar sig i konstruktionism, feminism och emotionssociologi när vi analyserat vårt material, vilket medfört att denna studie är av bred karaktär. Detta var dock inte självklart utan det finns flera andra perspektiv att applicera vilket hade kunnat styra studien i en annan intressant riktning och ge studien ett annat djup. Mycket av det vi analyserat hade säkerligen kunnat förstås utifrån mer psykologiskt inriktade teorier, som till exempel psykodynamisk teori.

Att genomföra en studie helt grundad i emotionssociologi skulle även det kunna hjälpa till att skapa en förståelse kring de känslor flickorna/kvinnorna tampas med. Ifall professionella hade haft en djupare kunskap om hur sexuella övergrepp påverkar barn som utsätts och vuxna som utsätts på ett känslomässigt plan hade det kanske kunnat leda till ett mer adekvat bemötande av offren. Som vi exemplifierat i resultatdelen har omgivningens bemötande ibland haft en negativ inverkan på kvinnorna, och i det innefattas också bemötandet från professionella. Därför menar vi att en studie grundad i emotionssociologi skulle kunna ha relevans för det sociala arbetsfältet och i förlängningen också individerna som kommer i kontakt med det.

Dahlgren och Starrin (2004:113) menar att känslor utgör en koppling mellan samhällsnormer och individens beteendemönster, något vi vill hävda hade kunnat utgöra ytterligare en intressant aspekt att undersöka gällande sexuella övergrepp då vi sett att det finns tydliga kopplingar mellan samhällsstruktur och sexuella övergrepp.

Våldets normaliseringsprocess utifrån Lundgren (2004) är tillsammans med Holmberg och Enanders (2004) begrepp emotionella och traumatiska band intressanta aspekter att utgå från i en studie som denna. Dessa har utgått från våld i nära relationer, det vill säga att mannen utövat våld mot en nuvarande eller före detta flickvän, sambo eller hustru. Vi menar att det hade varit intressant att endast applicera normaliseringsprocessen samt emotionella och traumatiska band på mäns sexuella övergrepp mot barn, både för att vidga begreppen men även förståelsen av könat våld över generationsgränserna.

Vi valde att utgå från flickan och hennes upplevelser utifrån hennes berättelser, men att förflytta fokus till fadern skulle också kunna bidra till en ökad förståelse kring sexuella övergrepp vad gäller möjliggörande och handlingsstrategier från faderns sida. Detta hade potentiellt kunnat hjälpa professionella inom socialt arbete att lägga märke till misstänkt beteende av fadern och därmed medfört en större chans att upptäcka sexuella övergrepp.

Under arbetets gång när vi läst om feministisk teori har vi uppmärksammat att flera aspekter av sexuella övergrepp kan härledas till patriarkatet, bland annat genom pornografi och könsnormer (Gemzöe 2003; Lundgren 2004). Att anamma ett strukturellt perspektiv och på så sätt förstå pappans agerande utifrån feminism tror vi även det skulle kunna bidra till intressant kunskap och vinkling på denna studie.

7.3 Slutord

Slutligen vill vi lyfta de aspekter vi upplevt som viktiga när vi skrivit den här uppsatsen. Vi vill understryka ännu en gång att upplevelsen av att ha blivit utsatt för sexuella övergrepp är unik för varje individ och att det är en komplex situation att befinna sig. Att som barn bli utsatt för sexuella övergrepp av sin förälder ser vi som ett tillitsbrott från förälderns sida och det kommer få konsekvenser för barnet både på kort och lång sikt.

Att belysa att sexuella övergrepp är någonting som pågår runt omkring oss menar vi är av vikt, inte minst för oss och våra framtida kollegor som jobbar och kommer arbeta inom socialt arbete. Vi bör vara medvetna om att personer som är eller har blivit utsatta för sexuella övergrepp förekommer på alla arbetsfält och vi behöver också ha verktyg för att kunna bemöta dessa människor.

Vår förhoppning med denna studie är att den ska kunna bidra till att tabut kring sexuella övergrepp bryts och att den ger läsaren ökad förståelse för komplexiteten i fenomenet samt nya perspektiv på hur samhällsstruktur och sociala konstruktioner möjliggör sexuella övergrepp. Vi vill avslutningsvis uppmuntra vuxna/professionella till att våga lyfta ämnet och uppmuntra barn till rätten att hävda sin integritet.

8. Referenslista

Brattberg, Gunilla (2008) *Att hantera det ohanterbara: om coping*. Stockholm: Elanders Digitaltryck.

Braun, Virginia & Clarke, Victoria (2006) "Using thematic analysis in psychology". *Qualitative Research in Psychology*, vol. 3 nr. 2 s. 77-101.

Bryman, Alan (2008) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.

Börjesson, Mats & Rehn, Alf (2009) *Makt*. Malmö: Liber.

Carlsson, Ninni (2008) "En "dålig" flicka. Könskonstruktioner i berättelser om sexuella övergrepp". *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 3, s. 257-275.

Carlsson, Ninni (2009) *Avslöjandets tid: Kvinnors bearbetning av sexuella övergrepp*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet.

Dahlgren, Lars & Starrin, Bengt (2004) *Emotioner, vardagsliv och samhälle - en introduktion till emotionssociologi*. Malmö: Liber.

David, Matthew & Sutton, Carole D. (2016) *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.

Demirian, Natalie & Amram, Siri (2016) *Efter övergreppet*. Metros fokusnummer. Publicerad 2016-07-15.

Enander, Viveka (2011) "Skam – ett bortglömt band". I Carin Holmberg & Viveka Enander (red.): *Hur går hon? Om att stödja misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*. Lund: Studentlitteratur.

Engelstad, Fredrik (2006) *Vad är makt?* Stockholm: Natur & kultur.

Gemzöe, Lena (2003) *Feminism*. Stockholm: Bilda förlag & idé.

- Glingvall-Priftakis, Gunhild & Sundell, Knut (1995) *Sexuella övergrepp mot barn. Vad händer sen?* Stockholms socialtjänst: FoU-rapport 1995:21.
- Hartman, Jan (2004) *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Holmberg, Carin & Enander, Viveka (2004) *Varför går hon? Om misshandlade kvinnors uppbrottsprocess*. Ystad: Kabusa böcker.
- Jackson, Sharon, Newall, Ellinor & Backett-Milburn, Kathryn (2013) "Childrens Narratives of sexual abuse". *Child and family social work, volume 20, s. 322-332*.
- Jansson, Maria & Wendt, Maria (2006) "Heja Uffe! Så legitimeras mäns överordning". *Tidskrift för genusvetenskap nr 4, s. 7-27*.
- Jülich, Shirley (2005) "Stockholm syndrome and Child sexual abuse". *Journal of Child Sexual Abuse, 14:3, s. 107-129*.
- Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (2012) "Etik i forskning och etiska dilemman: en introduktion". I Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.
- Knudsen Inges, Eli & Haarberg Aas, Karin (1985) *Sexuella övergrepp mot barn*. Lund: Liber.
- Knöfel, Magnusson, Anna (2012) *Att fortsätta leva: en handbok från HOPP om sexuella övergrepp, konsekvenser och hur man kan hjälpa*. Stockholm: HOPP - Riksorganisationen mot sexuella övergrepp.
- Kreyberg Normann, Erik (1995) *Barn och sexuella övergrepp*. Stockholm: Bonniers.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2014) *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Landberg, Åsa, Svedin, Carl-Göran, Priebe, Gisela, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda & Fredlund, Cecilia (2015) "Det gäller en av fem - fakta om barn, sexuella övergrepp och sexuell exploatering i Sverige 2014". (elektronisk), *Stiftelsen allmänna barnhusets hemsida*: <http://www.allmannabarnhuset.se/wp-content/uploads/2015/11/Det-gäller-1-av-5.pdf>. (Hämtad 2016-10-04).

Lundgren, Eva (2004) *Våldets normaliseringsprocess*. Stockholm: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (ROKS).

Lövgren, Veronica, Kalman, Hildur & Sauer, Lennart (2012) "Känsliga personuppgifter - mellan prövning och forskningspraktik". I Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Mellberg, Nea (1997) "Sexuella övergrepp mot barn ur ett feministiskt sociologiskt perspektiv". I Gudrun Nordborg (red.): *Makt och Kön: tretton bidrag till feministisk kunskap*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.

Mellberg, Nea (2002) *När det överkliga blir verklighet: mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Doktorsavhandling. Umeå universitet 2002.

Mellberg, Nea (2004) *Mäns våld mot kvinnor: synliga mödrar och osynliga barn: en genomgång av svenskt offentligt tryck, facklitteratur och forskning om mäns våld mot kvinnor och våld/sexuella övergrepp mot barn*. Uppsala: Avdelningen för samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet.

Månsson, Sven-Axel (2013) "Interaktionistiskt perspektiv på studiet av sociala problem - processer, karriärer och vändpunkter". I Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Natur & kultur.

Nilsson, Doris & Svedin, Carl Göran (2002) "Upptäckt och konsekvenser". I Carl Göran Svedin och Lena Banck (red.): *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.

Nygren, Lennart (2012) "Risken finns, finns nyttan?". I Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Payne, Malcolm (2015) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur & kultur.

Rahm, GullBritt (2008) *Ut ur ensamheten: hälsa och liv för kvinnor som varit utsatta för sexuella övergrepp i barndomen och som deltagit i självhjälsgrupp*. Doktorsavhandling, Karlstads universitet.

Rädda barnen (2015) "Detta borde alla veta om sexuella övergrepp på barn" (elektronisk), <https://www.raddabarnen.se/vad-vi-gor/barn-utsatta-for-sexuella-overgrepp/fragor-och-svar/> (Hämtad 2016-10-04)

Scott, James (1992) *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. New Haven and London, Yale University Press.

SFS 1983:47 – Lag (1983:47) om ändring i föräldrabalken

SFS 2005:90 – Lag (2005:90) om ändring i Brottsbalken

SFS 2013:65 – Lag (2013:365) om ändring i Brottsbalken

SFS 2015:982 – Lag om ändring i socialtjänstlagen (2001:453)

Sjöberg, Patrik & Lutteman, Markus (2011) *Det du inte såg*. Stockholm: Norstedts

Sjöberg, Rickard L. & Lindblad, Frank (2002) "Delayed disclosure and disrupted communication during forensic investigation of child sexual abuse: a study of 47 corroborated cases". *Acta Paediatrica*, volume 91, s.1391-1396.

Socialstyrelsen 2011, *Skador bland barn i Sverige - Olycksfall, övergrepp och avsiktligt destruktiv handling - Rapport 2011*.

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/18247/2011-2-13.pdf> (Hämtad 2016-10-12)

Socialstyrelsen 2016, *Våld - Handbok om socialtjänstens och hälso- och sjukvårdens arbete med våld i nära relationer*.

<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20252/2016-6-37.pdf> (Hämtad 2016-10-18)

Svedin, Carl Göran (2002) "Förekomst". I Carl Göran Svedin och Lena Banck (red.): *Sexuella övergrepp mot flickor och pojkar*. Lund: Studentlitteratur.

Svedmark, Eva I. (2012) "Att skydda individen från skada". I Hildur Kalman, & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: Forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Thornquist, Eline (2012) "Etiska utmaningar och motstridiga hänsyn. Reflektioner över en studie från sjukgymnastisk verksamhet". I Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.

Unicef (2009) "Barnkonventionen" (elektronisk),

<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten> (Hämtad 2016-10-04)

Vetenskapsrådet (2011) "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning" (elektronisk),

<http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtad 2016-10-18)

Wettergren, Åsa (2013) *Emotionssociologi*. Malmö: Gleerups.

Widerberg, Karin (2007) "Kön och samhälle". I Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.): *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Wolanik Boström, Katarzyna & Öhlander, Magnus (2012) "En utsatt elit? Etiska överväganden i en studie om polska läkare i den svenska vården". I Hildur Kalman & Veronica Lövgren (red.): *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*. Malmö: Gleerups.